

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

5-413

Herrn Prof. Dr. C. Rohde
in dankbarer Erinnerung
des Verfassers.

Schmertosch, Richard.

DE PLUTARCHI SENTENTIARUM QUAE AD
DIVINATIONEM SPECTANT ORIGINE

ACCEDIT EPIMETRUM DE PLUTARCHI QUI FERTUR ΗΕΠΙ
ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ LIBELLO

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE LIPSIENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

RICARDUS SCHMERTOSCH

LIPSIENSIS

LIPSIAE

TYPIS O. BRANDSTETTERI

MDCCLXXXIX

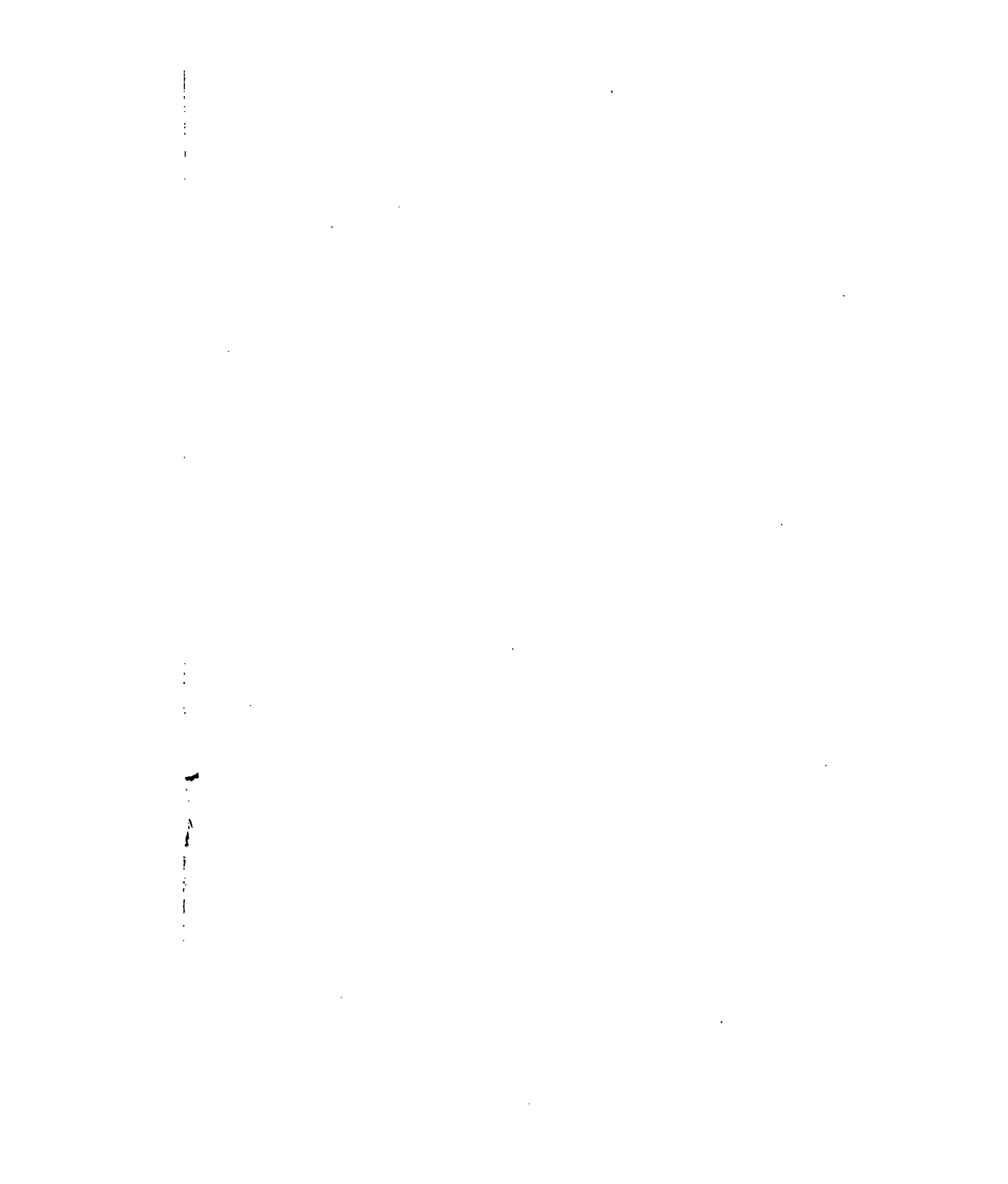
888
P60
S34

Leipzig, den 3. August 1889.

Sehr geehrter Herr Professor!

In dankbarer Erinnerung an die kurze Zeit, während deren es mir vergönnt war, in Ihrer philologischen Gesellschaft und Proseminar zu Leipzig eine Anregung und Förderung zu erhalten, die für meinen späteren Studiengang von der größten Bedeutung war, erlaube ich mir Ihnen ein Exemplar meiner Dissertation zu übersenden.

Cum nostris temporibus permultae prodierint doctissimorum virorum commentationes, quibus vetustiorum Graeciae philosophorum praeceptis nova et clarior lux ex recentioris aetatis scriptoribus allata est, Plutarchi scripta quae moralia dicuntur prorsus neglecta iacent. An putandum est Chaeronensem in eis quaestionibus quae ad philosophiam pertinent de tritissima aequalium scriptorum via decedentem suo Marte philosophatum esse? Tanto ingenii acumine non erat praeditus, ut novas vias patefaceret, sed antecedentium doctrinam in suum usum vertit philosophus popularis. Cuius praeceptorum inconstantia satis docet permultum scriptitantem ne potuisse quidem materiam quam undique congesserat ad unam normam et regulam dirigere. Nam qui de Plutarchi philosophia uberius disputaverunt¹⁾ ad unum omnes in eo mihi peccasse videntur, quod ex tot Chaeronensis libris in quibus alias sententias sibi repugnare, alias magnopere fluctuare ipsi queruntur²⁾, se elicuisse certam Plutarchi doctrinam et sibi et aliis persuaserunt. At nec voluit ille vir, quippe qui multiplices philosophandi rationes accipere soleret, ipse semper idem docere neque id postulabant aequalium cogitationes et voluntates. Hanc conscribendi rationem Ricardus Volkmann Plutarchi biographus, quamvis perspexerit l. l. II p. 3, tamen parum diligenter discrepantes sententias discrevit et, unde eae fluxerint, indagare omnino omisit. Minus caute vel Zeller Plutarcheae doctrinae telam quasi uno filo contextam restituit. Quod uno certe comprobetur exemplo.

De Pyth. or. 7. 20 et de def. or. 9 locis allatis contendit vir doctissimus ph. gr. III 2³ p. 195 Plutarchum negasse deos ipsos per Pythiam cum hominibus colloqui. Attamen de Pyth. or. 7 aliud agitur. Nam dei cogitationes, quae ab ipso Pythiae suggerantur, pronuntiari non negatur: prava oracula excusantur, quippe quae non ex dei, sed ex antistitae ore profluant. *ἐκείνος δὲ, αἰτ Plutarchus, μόνος τὰς φαντασίας παρίστησι καὶ φῶς ἐν τῇ ψυχῇ ποιεῖ πρὸς τὸ μέλλον.* Eodem spectant verba cap. 20: *μὴ νομιζῶμεν αὐτὸν ἐκείνον εἶναι τὸν τὰ ἔπη συντιθέντα*

¹⁾ v. Zeller. philos. graec. hist. III 2³ p. 160²; add. Ritter philos. hist. IV p. 499 sqq.

²⁾ Volkmann, Leb., Schrift. u. Phil. d. Plut. v. Chaer. II p. 248 sqq. 294, 307 sqq., 322 sq.

πρότερον, καὶ νῦν ὑποβάλλοντα τῇ Πυθίᾳ τοὺς χρησμούς, ὥσπερ ἐκ προσωπειῶν φθεγγόμενον. Sola verba oraculorum a deo abiudicantur; sententiae re vera divinae sunt c. 21: *ψυχὴ δὲ ὄργανον θεοῦ γέρονεν* et ibidem p. 404° legis *δείκνυσι μὲν γὰρ* (scil. ὁ θεός) *καὶ ἀναφαίνει τὰς αὐτοῦ νοήσεις κτλ.* Idcirco apertis verbis docetur deum, non ipsam Pythiam loqui.

Huic doctrinae prorsus opposita esse verba Lampriae de def. or. 9 p. 414° nemo infitiabitur. Ibi legimus: 'Si opinaberis ipsum deum in corpora vatum descendere eorumque ore loqui et voce quasi instrumento uti, pueriliter et fatue ages'.

His locis in comparationem vocatis concedes perversam esse Zelleri rationem dissonantes locos ad eandem rem comprobendam adhibentis.

Nolim tamen Plutarcho tales discrepantias nimio opprobrio vertas. Consentaneum enim est eos, qui doctrinas alienas undique congerere easque ad sensum vulgarem accommodare soleant, non posse semper eandem sententiam proferre. Et recte quidem eadem sententiarum varietas excusabitur, si reputaverimus quosdam Plutarchi libros dialogos esse, quibus aliam personam aliud disserentem finxit auctor. Accedit denique temporum ratio: certe aliter Plutarchus iuvenis sensit, aliter senex.

His praemissis, quomodo philosophorum praecepta ex Plutarcho expiscemur, iam erit quaestio. Nimirum non deprehendes eum suorum fontium sententias ad verbum mutuantes, cuiusmodi imitatio in aliis vergentis antiquitatis scriptoribus cernitur, sed alieni ingenii argumenta suis propriis verbis magis obscurantem quam illustrantem¹⁾. Immo tripartitum quo usus est conscribendi genus lubet notare.

Primum Chaeronsis saepenumero, qua erat doctrina, copias scribendi non subito aliunde arreptas, sed sententias iam dudum memoriae reconditas orationi suae immiscuit. Dein eundem sententiu- culis quibusdam in ipso legendo in commentarios relatis memoriam facile labentem fulsisse et Volkman (l. l. I p. 77) et Adolphus Schmidt ('Pericl. Zeitalter' II p. 55) scite admonerunt. Hanc conscribendi rationem Plutarchus ipse sincere profitetur de tranq. an 1: *ἀνελεξάμην περὶ εὐθυμίας ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ὧν ἐμαντῶ πεποιημένος ἐτύγχανον.* Tali excerpto Plutarchus mihi usus esse videtur duobus de Is. et Os. 26 p. 361^b et de def. or. 14 p. 417^c locis, quorum in uno Xenocratis auctoris nomen commemoratur, in altero omittitur; tanta porro necessitudo inter Plut. quaest. conv. IX, 14, 4 p. 745^{b,c} et personati Plutarchi de fato librum 2 p. 566^e intercedit, ut Plutarchum de fato libelli fontem, de cuius Academico colore in epimetro dissertatiunculae adiecto accuratius agemus, non modo no-

¹⁾ Plane assentior eis quae Robertus Weber nuperrime in diss. de Dioscur. *περὶ τῶν παρ' Ὀμήρω νόμων* libello de hoc Plutarchi scribendi usu disseruit. Stud. Lips. 1888 p. 169 sqq.

visse, sed etiam adhibuisse necesse sit. In his locis haud dubie alia fontis verba mutavit, alia omisit, multa de suo addidit. Quam ob rem ex solo verborum usu vix certi quicquam de eius fontibus enucleabimus.

Idem cadit in tertium compilandi genus quo Plutarchus usus est. Certe, quia Chaeronensis interdum in conscribendo ipsos auctores adiit, hinc origo continuarum et inter se congruentium sententiarum trahenda est. Quas digerere et ad fontes revocare nonne erit operae pretium? Nos quidem, quibus universam sententiarum molem digesturis nec vires nec doctrina suppetunt, ad exiguam tanti operis partem exantlandam accingimur.

De divinatione Plutarchus compluries egit. Scripsit peculiarem *περὶ μαντικῆς* librum nunc deperditum, cuius parvulum frustulum Stobaeus exhibet flor. LX, 10. Haec iactura quodammodo compensatur duobus *Περὶ τῶν ἐκλειπότων χρηστηρίων* et *Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν* voluminibus. In ampliore quod est de oraculorum defectu divinatio a Cleombroto et Lampria, qui in hoc dialogo primas disputationis partes agunt, vel ad daemones hominibus dei voluntatem nuntiantes vel ad terrae exhalationes a daemonibus gubernatas revocatur. In altero autem libello tantum abest, ut daemones oraculis praeponantur, ut toto dialogo ne uno quidem verbo illi genii tangerentur: deus Delphicus ipse inspirat suam Pythiam. Hac opinione accepta nonne omnis daemonologia ad irritum redacta est? Nam daemones tanquam ministri deorum introducuntur, ut deis extra mundum positus nullum cum turpitudine hominum commercium sit. Quotopere ab hac opinione altera aberrat, qua deos ipsos per vatium corpora cum hominibus colloqui putatur! Idcirco valde cavendum est, ne diversas utriusque libri sententias confundamus.

Caput I.

De daemonibus deorum voluntatis interpretibus.

Commune quoddam variarum et inter se discrepantium doctrinarum receptaculum est ille de def. or. dialogus¹⁾. Cuius in priore parte daemonum patrocinium suscepit Cleombrotus. Paucis eius sententiam adumbrabimus, ut eiusdem doctrinae unitas primo obtutu pernoscatur.

Cap. 10 negat hic vir aut omnes et minutissimas res administrari deorum numine aut deos omnino non curare res humanas. Immo inter caeleste et terrenum genera intercedere medium daemonum

---

¹⁾ Nuperrime vilissimis de causis quas reicere supersedeo Chevenière (de Plut. famil. Paris. 1886) hunc librum a Plutarcho abiudicavit.

genus. Per hos divinae voluntatis interpretes et ministros hominibus a dis oracula mittuntur. Hoc genus ex hominibus oritur. Nam ex hominum animis, si qui vitam probam et sanctam egerunt, fiunt heroes, ex heroibus daemones; quorum ex numero perpauci virtute praestantiores ad beatam deorum vitam ascendunt. Hi genii deis inferiores natura mortales quidem sunt, sed multo diutius vivunt quam homines. Insunt in daemonibus et divina vis et humanae cupiditates permixtae. Duplex igitur et diversum est eorum genus, alterum bonorum, in quibus paululum resedit libidinis humanae, alterum pravorum, qui daemones facti etiam tunc humana intemperantia laborant. Horum vestigia obscuris quibusdam mysteriis impressa sunt, veluti feriis et sacrificiis, in quibus cruda vorantur, homines discernuntur, ieiunia instituuntur, pectora planguntur saepiusque obscaena verba audiuntur. Talia sacrificia non dei poposcerunt, sed his placantur genii. Quorum ut iras lenirent aut insanas cupidines exsatiarent, reges et duces suam prolem immolaverunt. Quod porro in fabulis narratur dei rapuisse, per terram errasse, delituisse, fugisse, hominum ministeria subisse, haec omnia non dis evererunt, sed geniis. Ergo oracula qua ratione deficiant, ita explanatur, ut daemones oraculorum praefecti aut moriantur aut interdum alio demigrent.

His fere summa eorum continetur quae a Cleombroto de daemonum natura et divinatione disseruntur. Apparet talia disputata esse ex mente philosophi cuiusdam, cui numen divinum nulla turpitudinis macula aut terrestrium malorum contagione posse aspergi sentienti placebat deum supremum per deos natura inferiores, quibus facilius errata quaedam tribuerentur, cum hominibus esse conexum. Sed quis erat auctor huius doctrinae? Quod ut eruamus, Plutarchus ipse nos delegat ad Platonem. Nam cap. 13 p. 416^f locus Platonici convivii tangitur, ubi (p. 202^e) Socrati Diotima magica illa mulier qualia sint geniorum et natura et officia explicat: *πᾶν τὸ δαιμόνιον μεταξύ ἐστὶ θεοῦ τε καὶ θνητοῦ. Τίνα, ἢν δ' ἐγώ, δύναμιν ἔχον; Ἐρμηνεῦον καὶ διαπορθμεῦον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν, ἐν μέσῳ δὲ ὄν ἀμφοτέρων συμπληροῖ, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αἰτῶ ξυνδέεσθαι κτλ.*

Hoc loco Plutarchae daemonologiae fundamentum iactum vides. Quamquam a Platone ipso, cuius verba^a quasi praelusio atque praecursio daemonologiam posteriorum excitaverunt¹⁾, profundior et gravior disciplina qualis exstat apud Plutarchum non excolta est. Nam summus ille philosophus, ut deos populares, quorum cultum religione paterna sancitum ab antiquitate acceperat, verecunde retinuit nec tamen primo loco posuit, ita daemones quoque magis, ut communi opinioni

---

¹⁾ Magnopere ille symp. locus a posterioribus vexatus est, cuius rei testimonia collegit Otto Iahn in edit. Plat. symp. ad l. l.

se accommodaret, quam ut ipse multum daemonologiae tribueret, in disciplinas suas recepisse videtur. Cf. Zeller. ph. gr. II 1³ p. 791.

Sed quonam rivulo ex viridibus Platonis pratis profuente hortulos suos irrigavit Plutarchus? Ad hanc quaestionem expediendam iterum Chaeronensis ipse certissimas ansas dat. Etenim cap. 17 ineunte locupletes testes daemonologiae proferuntur Empedocles, Plato, Xenocrates, Chrysippus, qui esse malos genios docuerint. Quocum locus multo gravior de Is. et Os. 25 mire concinit, ubi Plato, Pythagoras, Xenocrates, Chrysippus Orphicorum poetarum¹⁾ vestigia secuti daemones accepisse narrantur. Quodsi quaerimus, cuiusnam doctrinam mutuatus sit Plutarchus, ex illorum numero statim tres eximuntur: Pythagoras, quia eius genuinam doctrinam Plutarchi aetate praesto fuisse ab omni probabilitate abhorret²⁾, Plato, quandoquidem, quantum in Plutarcho sermone ad eum redeat, nos etiam nunc diiudicare possumus; denique quod ad Empedoclem attinet, Heracleon in ipso dialogo c. 16 p. 418³⁾ suspicatur ex illius philosophi placitis sumpsisse Cleombrotum daemonum peccata, errores, mortem poenasque. Sed diserte huic opinioni Philippus c. 17 p. 419^a adversatur. — Restant igitur soli Xenocrates et Chrysippus. Stoici, ut de his primum dicam, cum daemones vulgari opinione acceptos invenirent, eos in suum usum convertisse certis testimoniis confirmatur⁴⁾. Tamen talis disciplina, qualem Plutarchus Cleombrotum explanantem fecit, non modo non congruit cum Stoicorum praeceptis, sed etiam prorsus ab eis abhorret. Quid? divinationem ut defenderent, daemonibus opus erat eis, qui deum et divinam rationem toti mundo et partibus eius innatam esse iudicarent? Immo tali opinioni aperte repugnat ea sententia, quam Cleombroti verbis contineri iam perspeximus. Cave ergo, ne nimium tribuas verbis Cleombroti c. 19 p. 420^a Stoicorum cum sua doctrina consensum praedicantis. Ideo ne Chrysippi quidem ratione habita, si ulla fides Plutarcho adiungenda est, ad Xenocratem Platonis discipulum delegamur. Cuius de daemonibus doctrina luculentissimo Stobaei testimonio comprobatur ecl. I, 1^{29b} p. 36 W.: *Ξενοκράτης (ἀπεφήγατο) . . . θεὸν εἶναι καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας πυρῶδεις ὀλυμπίους θεοὺς καὶ ἐτέρους ὑποσελήνους δαίμονας ἀοράτους*⁵⁾.

¹⁾ *Τοὺς πάλαι θεολόγους* Orphicos esse poetas Creuzer Symb. III p. 74 et Curtius Wachsmuth 'd. Ans. d. Stoik. üb. Mant. u. Daem.' p. 32⁴⁰ suo iure iusserunt.

²⁾ Num Plutarchus subditiis Neopythagoreorum scriptis usus sit (cf. Diog. Laert. VIII, 24), hoc discernere non penes me est. Sed nihil refert. Nam antiquioris philosophi doctrina ut videbimus dilucide ex Plutarchi verbis enitet.

³⁾ Cf. de Is. et Os. 26 p. 361^c.

⁴⁾ Cf. Wachsmuth. I. I. p. 37—39. Zeller, III 1³ p. 318 sqq.

⁵⁾ Cf. Krische 'Forsch. auf d. Gebiete d. alt. Phil.' I p. 311 sqq. Zeller II 1³ p. 862 sqq. Wynpersse diatr. de Xenocr. Chalc. Mullach. fragm. ph. gr. III. p. 100 sqq. Si quaeris, quonam libro philosophus Academicus de daemonibus egerit, optima videtur Krischei coniectura, qui suspicatus

Iam Volkmann, cum Xenocratis auctoritatem permultum valere apud Plutarchum perspexisset, opinatus est l. l. II p. 15 Chaeronensis de daemonibus doctrinam cum Xenocratea cohaerere. Sed suo more in hanc rem accuratius non inquisivit.

Manifesta illius Academici vestigia de def. or. cap. 12 ineunte deprehenduntur. Ibidem daemonum naturae explanandae Xenocrates operam navasse dicitur: eum comparasse cum deorum natura triangulum aequilaterum, cum mortali genere triangulum inaequalibus lateribus exstructum, denique cum daemonum natura id triangulum quod duo latera aequalia eaque tertio inaequalia habeat. Eodem capite ille convivii locus, in quo totius daemonologiae versatur cardo, affertur. Haud ergo opinor erravero, si a Platonis Academicorum principis vestigiis investigandis disputationis initium cepero.

Cap. 10 daemones ex hominibus oriri statuitur. Hoc optime concinit cum Phaetri dialogi verbis p. 246^a, quibus animae hominum quales ante descensum sint et post recessum daemones nuncupantur. Animarum vero migratio, quae ibidem apud Plutarchum tangitur, quantopere Platoni placuerit, permulti loci docent: Phaed. 81^a, Polit. 271^b, Phaedr. 248 sq., de re publ. X extr., Tim. 42^{b,c}, 91^{d,e}. Avide hoc dogma arripuerunt Platonis discipuli, de quorum doctrina Chalc. comm. in Tim. 135 (Mull.) conferas.

Paulo fusius de Hesiodois apud Plutarchum ex Platone ascitis loquar. Ait Cleombrotus eodem capite Hesiodum primum claro et distincto sermone introduxisse quattuor genera eorum qui rationis compotes essent: deorum, daemonum, heroum, hominum genus. Hanc quadripartitionem non ad praeclaras Hesiodi quinque aetates pertinere¹⁾, sed artificiose enucleatam esse ex versibus op. et di. 110, 122, 172, 176, in quibus deinceps ἀθάνατοι, δαίμονες, ἥρωες, τὸ νῦν γένος commemorantur, facile intellegitur. Hac de re dubitari non sinunt ipsius Plutarchi verba apud Eusebium praep. ev. V, 4, 1 pleniora servata: Ἡσίοδος δὲ καθαρῶς καὶ διωρισμένως πρῶτος ἐξέθηκε τῶν λογικῶν τέσσαρα γένη· θεούς, εἴτα δαίμονας, εἴτα ἥρωας, τὸ δ' ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώπων, ἐξ ὧν εἰοικε ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τοῦ μὲν χρυσοῦ γένους εἰς δαίμονας πολλοὺς κἀγαθοὺς²⁾, τῶν δ' ἡμιθέων εἰς ἥρωας ἀποκριθέντων. Hinc

est Xenocratis daemonologiam alteri *περὶ θεῶν* libro Laert. Diog. IX, 2, 13 insertam fuisse.

¹⁾ Goettling, quem secutus est Flach, ad op. et di. v. 122 falso contendit a Plutarcho aureum, argenteum, aeneum genera verbis *δαίμωνων πολλῶν κἀγαθῶν* comprehendi.

²⁾ Valde miror quod omnes moralium editores Plutarchi haud exigua frustula ab Eusebio servata ita neglexerunt, ut ne his quidem verbis plane necessariis contextum explerint. Wyttenbach nimia qua erat religione verba pleniora solum sub contextu posuit, Reiske Eusebianum supplementum sprexit, apud Duebnerum lacuna hiat. Hoc cum nostrorum desideratur luce prorsus sit indignum, in dies vehementius atque ardentius desideratur nova moralium editio quae a Bernardakisio recognita fausto omine prodire iam coepit.

luce clarius apparet secundum Plutarchi sententiam solum aureum genus illam divinitatem nactum esse. Ab hac interpretatione non dissidet eiusdem Hesiodi loci explanatio Platonica in Crat. p. 397^e prolata, ubi aurei generis homines daemones nominantur et paulo ante p. 397^d disertis verbis inter daemones heroes homines distinguitur. Eandem interpretationem accepisse Platoniam scholam docet schol. ad op. et di. v. 121 quod sub nomine Procli fertur. Verba sunt Plutarcheis de quibus disseruimus simillima: *Ὅντας δὲ φύλακας τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων δαίμονας καλεῖ παρὰ τὸ δαῖναι τὰ πάντα* (Crat. p. 398^b) *ἢ μερίζειν τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις. Ὅμηρος δὲ δαίμονας τοὺς ἀνθρώπους οὐ καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς θεούς, Ἡσίοδος (sic Wytttenbach ad Plut. mor. p. 390^e) δ' εἰς τέτταρα διαιρεῖ τὴν λογικὴν φύσιν· τὴν μὲν πρώτην θεῶν, τὴν δὲ δευτέραν δαιμόνων, τὴν δὲ τρίτην ἡρώων καὶ τὴν τετάρτην ἀνθρώπων. Καὶ τὸ μὲν θεῖον ἡμῖν ἀνεπίμικτον· δαίμονας δὲ τοὺς ἐφορῶντας τὰ ἀνθρώπινα, ὡς καὶ Πλάτων φησὶν.* En habes divinationem cum illa quadruplici distributione coniunctam. Simili modo Plato compluries discrevit. Hominum enim genere omisso inter deos, daemones, heroes distinguitur: apol. 28^a, legg. V, 738^d, VII 799^a, 801^e, 818^c, X 909^e; de re publ. III 392^a, IV 427^{b1}). Omnia porro quattuor genera enumerantur legg. IV 717, ubi legumlator erga Olympios deos, daemones, heroes, parentes summam iubet esse verendum. — Alterum indicium coloris Platonici inde lucratur, quod Hesiodi verba quae Plutarchus laudat artius cohaerent cum memoria Platonica quam cum nostra Hesioidea. Op. et di. v. 122 sqq. in editione Koehlyiana ita leguntur:

*τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς
ἔσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.*

Sed de def. or. 13 p. 417^b Hesiodi daemonibus epitheton *ἀγνοί* datur, quod quamquam frustra apud Ascræum poetam quaeris, tamen bis Plato in eisdem versibus exhibet de re publ. V 469^a:

*οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν,
ἔσθλοί, ἀλεξίκακοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων,*

et Cratyl. 398^a (rec. Schanz):

*οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοὶ ἑποχθόνιοι καλέονται
ἔσθλοί, ἀλεξίκακοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.*

Idem epitheton *ἀγνός* occurrit apud Plutarchum de def. or. 39 p. 431^e, de Is. 26 p. 361^b.

Nonne in his rebus investigandis Platonium quendam deprehendimus? Ab eodem fortasse Platonis de compluribus mundis adumbratio (cf. Tim. p. 31^{ab}) aucta et in daemonologiam deducta est: p. 421^{df}. 422^a. 423^a. Satis haec de Platonici illius daemonologiae coloribus.

¹⁾ De heroibus et daemonibus cf. commentationes quas Wachsmuth l. I. p. 29⁸⁹ contulit.

Quae cum ita sint, tamen Platonicae origini repugnare videntur non pauca indicia, quae magis Pythagoream quam Platoniam prodant. Non dico animarum migrationem et daemonum ministeria — nam talia Platonici quoque docebant — sed insulsissima numerorum artificia capp. 11. 12, quae nimis illorum doctrinam sapiant. Nam versibus Hesiodi quibus de nympharum aetate¹⁾ agitur allatis daemones per 9720 annos perdurare statuitur. Hic numerus secatur in membra $10 \times 4 \times 3^5$ in se hasce illustres et praeclaras virtutes habentia: primum membrum est sacra decas Pythagoreorum, secundum est quaternio, quam eidem magni faciunt, quoniam ex primis quattuor paribus et primis imparibus in unam summam collectis tetractys efficitur (Plut. de Is. 76 p. 382^a), tertii denique membri numeri sunt primi impares inde a monade. En mira Pythagoreorum artificia (v. Zeller. I⁴ p. 366 sqq. Chalc. in Tim. 35 sqq.). Nec vero prorsus alienum est hoc genus philosophandi, quod nobis puerile et lusorium videtur, a Platonis successoribus, quippe qui Pythagoreorum vestigia adeo presserint, ut numerorum doctrinam propagarent et mysticis rebus magnopere studerent (Zeller IIa⁸ 848 sqq.). Quid? quod Ioannes Lydus (de mens. III, 7 p. 37 Schow.) de Xenocrate tradidit *οικειότατος και προσφνης ο εννεα αριθμος τη Σελήγη· ουτος γαρ εαυτον γεννη κατὰ Ξενοκράτην· άόριστος γαρ η άχρη εννεάδος πρόβασις και πλήθει ούνοικος?* Insuper cf. Plut. de an. procr. in Tim. c. 11 sqq. De harum rerum Xenocratea origine quamvis adhuc dubitare liceat, tamen nulla dubitatio de aliis vestigiis Chalcedonii remanebit.

De Is. et Os. 26 p. 361^b narrat Plutarchus Xenocratem philosophum nefastos dies et ferias, in quibus verbera planctus ieiunia mali ominis voces usurparentur, non deis, sed malis daemonibus assignasse. Idem placitum de def. or. 14 p. 417^c omisso auctoris nomine ita exstat, ut non solum singulae sententiae, sed etiam ipsa verba congruant cum Xenocrateis. Ne longus sim, duos locos ex adverso ponam adiciamque alios quoque de def. or. libelli locos cum illo capite, quod vel extremum ad Xenocratem redire videtur, mirum quantum consentientes.

de def. 14: *εορτάς δὲ καὶ θυσίας, ὡσπερ ἡμέρας ἀποφράδας καὶ σκυθρωπάς, ἐν αἷς ὠμοφαγίας καὶ διασπασμοί, νηστεΐαι τε καὶ κοπιτοί, πολλαχοῦ δὲ πάλιν αἰσχρολογίαὶ πρὸς ἱεροῖς, μανία τε ἀλαλαί τε θρονόμεναι ἐπιφανχένι σὺν κλόμφ, θεῶν μὲν οὐδενί, δαιμόνων δὲ φαύλων ἀποτροπῆς ἕνεκα φήσαμ' ἂν τελείσθαι μειλίχια καὶ πα-*

de Is. 26: *Ὁ δὲ Ξενοκράτης καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς ἀποφράδας, καὶ τῶν εορτῶν ὅσαι πληγὰς τινὰς ἢ κοπιτοῦς ἢ νηστείας ἢ δυσφημίας ἢ αἰσχρολογίαν ἔχουσιν, οὔτε θεῶν τιμαῖς, οὔτε δαιμόνων οἶται προσήκειν χρηστῶν, ἀλλὰ εἶναι φύσεις ἐν τῷ περιέχοντι μεγάλας μὲν καὶ ἰσχυράς, δυστροπούς δὲ καὶ σκυθρωπάς, αἱ χαίρουσι τοῖς*

¹⁾ Mortales esse nymphas tradunt Plin. hist. nat. XXV, 7 (37), 75; IX, 5 (4), 9. Serv. ad Verg. ecl. X, 62, Nemes. de nat. hom. 1, p. 21 ed. Antw.

ραμύθια· και τὰς πάλοι ποιουμένας ἀνθροποθυσίας οὔτε θεοὺς ἀπαιτεῖν ἢ προσδέχεσθαι πιθανόν ἐστιν, οὔτε μάτην ἂν ἐδέχοντο βασιλεῖς και στρατηγοί, παῖδας αὐτῶν ἐπιδιδόντες και καταρχόμενοι και σφάττοντες, ἀλλὰ χαλεπῶν και δυστρόπων ὄργας και βαρυνθυμίας ἀφοσιούμενοι και ἀποπιμπλάντες ἀλαστόρων· ἐνίων δὲ μανικούς και τυραννικούς ἔρωτας, οὐ δυναμένων οὐδὲ βουλομένων σόμασι και διὰ σωμάτων ὀμιλεῖν. Ἄλλ' ὥσπερ Ἡρακλῆς Οἰχαλίαν ἐπολιόρκει διὰ παρθένον, οὕτως ἰσχυροί και βίαιοι δαίμονες, ἐξαιτούμενοι ψυχὴν ἀνθρωπίνην περιεχομένην σώματι, και διὰ σωμάτων ὀμιλεῖν οὐ δυνάμενοι ταύτη, λοιμούς τε πόλεσι και γῆς ἀφορίας ἐπάγονσι, και πολέμους και στάσεις ταράττουσιν, ἄχρισ οὐ λάβωσι και τύχωσιν οὐ ἐρωῶσιν. c. 13. οἱ δαιμόνων γένος μὴ ἀπολείποντες . . . τὴν ἐρμηνευτικὴν, ὡς Πλάτων ἔλεγεν, και διακονικὴν ἀναιροῦσι φύσιν. et infra Τοὺς δὲ πάνν σεμνῶς ὁ Ἡσίοδος ἀγνούς προσεῖπε πλουτοδότας και τοῦτο γέρας βασιλῆιον ἔχοντας. c. 16. τὸ δὲ τοῖς δαίμοσι τούτοις, μονονχὶ ῥάγδην λαμβάνοντας ἐκ τῶν ἐπῶν τῶν Ἐμπεδοκλέους, ἀμαρτίας και ἄτας και πλάνας . . . ἐπιφέρειν θρασύτερον ἡγοῦμαι.

Nonne de def. or. fragmenta quaedam Xenocratis sine auctoris nomine paene ad verbum exscripta deprehendimus? Hac re suspicio movetur reliquam quoque disputationis partem in qua de daemonibus agitur Xenocratis argumentis et verbis abundare. Atque re vera de Is. 25, ubi eius mentio incitur, mire cum reliqua de def. or. libelli daemonologia consentit. Hos quoque locos afferam.

de def. 15. Καὶ μὴν ὄσας ἐν τε μύθοις και ἔμνοις λέγουσι και ἄδουσι, τοῦτο μὲν ἀρπαγὰς, τοῦτο δὲ πλάνας θεῶν, κρύπτεις τε και φηγὰς και λατρείας, οὐ θεῶν εἶσιν, ἀλλὰ δαιμόνων παθήματα, και τύχαι μνημονεόμεναι δι' ἀρετὴν και δύναμιν αὐτῶν· 13. Παράδειγμα δὲ τῷ λόγῳ Ξενοκράτης μὲν, ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος, ἐποιήσατο

τοιούτοις, και τυγχάνουσαι πρὸς οὐδὲν ἄλλο χεῖρον τρέπονται· τοὺς δὲ χρητοὺς πάλιν και ἀγαθοὺς ὅ τε Ἡσίοδος ἀγνούς δαίμονας και φίλακας ἀνθρώπων προσαγορεύει πλουτοδότας και τοῦτο γέρας βασιλῆιον ἔχοντας. "Ο τε Πλάτων ἐρμηνευτικὸν τὸ τοιοῦτον ὀνομάζει γένος και διακονικόν, ἐν μέσῳ θεῶν και ἀνθρώπων, εὐχὰς μὲν ἐκεῖ και δεήσεις ἀνθρώπων ἀναπέμποντας, ἐκεῖθεν δὲ μαντεῖα δεῦρο και δόσεις ἀγαθῶν φέροντας. Ἐμπεδοκλῆς δὲ και δίκας φησὶ δίδόναι τοὺς δαίμονας, ὧν ἂν ἐξαμάρτωσι και πλημμελήσωσιν.

de Is. 25. Βέλτιον οὐν οἱ τὰ περὶ τὸν Τυφῶνα και Ὅσιριν και Ἴσιν ἱστορούμενα, μήτε θεῶν παθήματα, μήτ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων μεγάλων εἶναι νομίζοντες, οὗς και Πλάτων και Πυθαγόρας και Ξενοκράτης και Χρόσιππος, ἐπόμενοι τοῖς πάλοι θεολόγοις, ἐρρωμενεστέρους μὲν ἀνθρώπων γεγονέναι λέγουσι και πολλῇ τῇ

τὸ τῶν τριγῶνων, θείῳ μὲν ἀπεικίας τὸ ἰσοπλευρον, θνητῷ δὲ τὸ σκαληνόν, τὸ δ' ἰσοσκελὲς δαιμονίῳ· τὸ μὲν γὰρ ἴσον πάντῃ· τὸ δ' ἄνισον πάντῃ· τὸ δὲ πῆ μὲν ἴσον, πῆ δ' ἄνισον, ὡσπερ ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ καὶ θεοῦ δύναμιν . . . . Εἰσὶ γὰρ, ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσιν ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ τοῦ παθητικοῦ καὶ ἀλόγου, τοῖς μὲν ἀσθενὲς καὶ ἀμαυρὸν ἐπιλείψανον, ὡσπερ περιτίωμα, τοῖς δὲ πολὺ καὶ δυσκατάσβεστον ἔνεστιν, ὧν ἔχη καὶ σύμβολα πολλαχοῦ θυσίαι καὶ τελεταὶ καὶ μυθολογίαι σώζουσι καὶ διαφυλάττουσιν ἐνδiesπαρέμενα. 21. Οὕτως (scil. ὡς τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Διόνυσον) ἔχει καὶ τὰ Τυφωνικά καὶ τὰ Τιτανικά· δαιμόνων μάχας γεγονέναι πρὸς δαίμονας, εἴτα φυγὰς τῶν κρατηθέντων ἢ δικαιώσεις ἐπὶ θεοῦ τῶν ἐξαμαρτόντων, οἷα Τυφῶν λέγεται περὶ Ὅσιριν ἐξαμαρτεῖν καὶ Κρόνος περὶ Οὔρανον, ὧν ἀμαυρότερον γεγονάσιν αἱ τιμαὶ κτλ.

δυνάμει τὴν φύσιν ἵπεροφύροντας ἡμῶν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγῆς οὐδ' ἄκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληχὸς, ἠδονὴν δεχομένη καὶ πόνον, καὶ ὅσα ταύταις ἐγγενόμενα ταῖς μεταβολαῖς πάθη, τοὺς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἦτον ἐπιταράττει. Γίνονται γὰρ, ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσιν ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας. Τὰ γὰρ Γραντικά καὶ Τιτανικά παρ' Ἑλλήσιν ἠδόμενα, καὶ Κρόνον τινὲς ἀθεσμοὶ πράξεις, καὶ Πύθωνος ἀντιτάξεις πρὸς Ἀπόλλωνα, φηγαὶ τε Διονύσου καὶ πλάναι Δήμητρος οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν Ὀσιριακῶν καὶ Τυφωνικῶν, ἄλλων τε ὧν πάσι ἔξεστι μοθολογομένων ἀκούειν· ὅσα τε μυστικοῖς ἱεροῖς περικαλυπτόμενα καὶ τελεταῖς, ἄρρητα διασώζεται καὶ ἀθέατα πρὸς τοὺς πολλοὺς, ὅμοιον ἔχει λόγον.

Iam vides, quomodo Plutarchus suam rem gesserit. Transtulit ex schedulis suis frustula quaedam Xenocratea in proprios libros ita, ut suae argumentationi Xenocrateam scientiam adaptaret. Immixtae sunt ergo etiam res a Chalcedonio alienae. Velut quispiam in dubitationem vocarit, num isti Typhones, Titanes, Gigantes, quibus pravis daemonibus iniqua nocendi vis tribuitur, ad ipsum Academicum redeant. Sed peropportune accidit, ut testimoniis aliunde petitis haec exempla iam attulisse Xenocratem statuatur. Edocebur enim Olympiodori commentario ad Phaed. scripto carcerem, quo homines contineri Plato ibid. p. 62^b docet, ab eiusdem discipulo φρουρὰν Τιτανικὴν appellatam esse. Quo autem spectent obscura Neoplatonici verba ἡ φρουρά . . . ὡς Ξενοκράτης, Τιτανικὴ ἐστὶ καὶ εἰς Διόνυσον ἀποκορυφούται, quae vel Zeller (II 1³p. 882²) explicandi difficultatem praebuerint, facillime intelleges Plut. loco de esu carn. I, 7 comparato¹). Ibidem Plutarchus sine dubio praecepta quaedam Xenocratis in suum usum convertit²), quippe qui exordio capitis, ut solet in primario fonte ad-

¹) Quo iure Ritter hist. phil. antiqu. IV p. 510² dubitaverit, num illae duae de esu carniū oratiunculae genuinae sint, me ignorare profiteor; meo iudicio quamvis obtruncatae tamen germanum Plutarchi ingenium spirant.

²) Iam Volkmann II p. 15 animadvertit Plutarchum potuisse in hac de esu carniū quaestione Chalcedonii vestigia premere, quippe qui περὶ

hibendo, strictim Xenocratem commemoraverit; extremo vero capite versibus quibusdam Empedoclis respectis¹⁾ animae mortalibus corporibus ob caedem et esum carniū illigatae comparantur cum vinctis Titanibus, qui postquam dilacerata Dionysi membra comederunt, a Jove in Tartarum coniecti sunt. Hinc apparet vetustam Orphicorum fabulam (Lobeck. Aglaoph. p. 555 sqq. 696 sqq.) a Xenocrate adhibitam esse ad animarum terrenam condicionem explanandam. Hoc satis docent Plutarchi verba p. 996^c: τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἄτακτον καὶ βίαιον, οὐ θεῖον, ἀλλὰ δαιμονικὸν οἱ παλαιοὶ Τιτᾶνας ὀνόμασαν, καὶ τοῦτό ἐστι κολαζομένου καὶ δίκην δίδόντος. (Cf. Dio. Chrys. or. XXX p. 550 R. Lobeck. p. 566).

Ex illo Plutarchi loco iam cognovimus, qua ratione Xenocrates psychologiam Platonicam fabulis illustraverit²⁾. Plutarcho teste (de Is. 25) Academicus imprimis Orphicorum carmina in suum usum convertit³⁾. Haud dubie adiit etiam Hesiodi, cuius frustula in Plutarchea daemologia dispersa Platónico cuidam iam assignavimus, Titanomachiam (theog. 617—742) et Gigantomachiam (cf. Preller. mythol. gr. I³ p. 58¹). In his fabulis usurpandis munivit Chalcedonius vias Stoicis vestigia eius sequentibus⁴⁾. A quibus similes fabulas ad physicas res translatas esse ex Posidonio Cicero testatur de nat. deor. II, 28, 70: 'accepimus deorum cupiditates, aegritudines, iracundias, nec vero, ut fabulae ferunt, bellis proeliisque caruerunt . . . , ut cum Titanis, ut cum Gigantibus sua propria bella gesserunt'. Quid? quod Plutarchus quoque de daemonibus disserens saepissime et Titanos et Gigantes commemorat? Ab eodem de Is. 27 Dionysus et Hercules boni daemones nominantur. Nonne hi deis in Titanomachia subvenerunt? (v. Preller. myth. gr. I³ p. 59). Adversariis vero deorum accesserunt Gigantes, Cronus, Typho, Pytho, quos pravos daemones (de def. 21. de Is. 25) Terra peperisse dicitur. (v. Preller pp. 39. 55. 57. 194.) Huc nonne optime quadrat Tertulliani testimonium ad nat.

τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς scripsisset. (Cf. Clem. Alex. strom. VII 32.) Apertius quid iudicavit philosophus Academicus de esu carniū elucet ex Porphy. de abstin. IV, 22. (Cf. Bernays 'Theophrastos Schrift über Frömmigkeit' p. 31. 158). Hoc Xenocratis iudicium quodammodo concinit cum Plutarcho de esu carn. II 1. 4.

¹⁾ Nescio an in integra oratione attulerit Chaeronensis eosdem huius poetae versus quos de exil. 17. p. 607^c adhibuit. Cf. Mull. frag. ph. gr. I 1 v. 1—9.

²⁾ Cf. H. Stein hist. Platon. II p. 150^{1,2}.

³⁾ Cf. supra p. 5¹.

⁴⁾ Zeno Citiensis conditor Stoicae disciplinae scholas frequentavit Xenocratis Timocrate (Diog. Laert. VII 2) et Numenio (Euseb. pr. ev. XIV, 5, 11) testibus. Cf. Zeller. III, I³ p. 29¹; p. 27¹. Disertis verbis Stobaeus ecl. I, 1, 29^b p. 37 W. affirmat Xenocratem τοῖς Στωϊκοῖς χορηγήσαι. Quin etiam Platone praeunte (Tim. 90^{a,c}), ut Stoici (v. Zeller III a³ p. 319). docebat τὴν ψυχὴν ἐκάστον εἶναι δαίμονα (Aristot. top. II, 6 p. 132^a 36).

II, 2: 'Xenocrates Academicus bifariam facit (formam divinitatis) Olympios et Titanios qui de Caelo et de Terra?'¹⁾

Paucis ea quae hucusque nacti sumus complectamur. Ex ampliore quadam daemonologia Xenocratis summum deum ullo humano tactu contaminari denegantis deprompsit Plutarchus eos daemones, qui de def. or. secundum Platonis symp. inter deos et homines intercedentes oracula administrant. Disertis verbis ille philosophus arithmetiis et geometricis studiis deditus illorum trium generum discrimen formis geometricis delineavit. Idem praeceptoris de duplici anima doctrina accepta et aucta distinxit inter bonos et malos daemones (cf. Zeller II 1³ p. 874). Ita cum a Platone profectus iam firma daemonologiae fundamenta iecisset eiusque nova adminicula fortasse a Pythagoreis petivisset, hanc doctrinam Orphicorum, Hesiodi, Empedoclis versibus exornavit et confirmavit: cf. locos p. 8 sq. allatos. Haec omnia Platonicae disciplinae incrementa tam arte cohaerent cum daemonologia Plutarchea, ut haec illis sublatis ipsa iam corruerit. De una tamen quaestione, quae in Cleombroti argumentatione gravissima est, nondum est disceptatum. An tribuit iam ille philosophus Academicus daemionibus mortalitatem? Plutarchum quidem de oraculorum defectu acturum tale quid excogitasse vix credideris, cum mera figmenta prorsus ab illius ratione abhorreant. Sed quis primus iussit daemones esse mortales? Multum haud dubie non abest hoc dogma a Xenocratis ratione de def. or. 416^d daemionibus *πάθος θνητοῦ καὶ θεοῦ δύναμιν* assignantis. Nam, ut et pravitas et pernicies in natura daemonum insit, aperte postulatur p. 418^f. Sed hoc repugnare videtur Platonicae de animae immortalitate doctrinae, a qua non aberrasse videtur Platoniorum inconstantia²⁾. In hac dubitatione nescio an iterum recte confugiamus ad Platonis symposion, ubi p. 202^d docetur naturam *Ἐρωτος μεγάλου δαίμονος* interesse *μεταξὺ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου*³⁾. Haec verba si argute interpretamur, facile daemones non prorsus mortalitatis expertes nominantur. Hoc quomodo intellegendum sit, unus ex magna Platoniorum turba Porphyrius prodit, utpote qui de abst. II, 39⁴⁾ daemonum *πνεῦμα, ἧ μὲν ἐστὶ σωματικόν, παθητικόν*

¹⁾ Hoc discrimen in memoriam revocat duas mundanae animae partes alteram bonam, alteram malam, quae iam in Platonis legg. X p. 896^e discernuntur. Cf. Stallb. adnot. ad h. l.

²⁾ Daemionibus immortalitatem tribuerunt: Max. Tyr. diss. XV, 5. Apul. de deo Socr. 13. dial. Aselep. 5. Philo de somn. I p. 638. 640 Mang. Plotin. enn. III, 5, 6. Chalc. in Tim. 130. 134.

³⁾ Similiter in Tim. 41^b caelestibus dis immortalitas quidem, sed opificis voluntate constricta datur. Hoc dogmate quantopere Platonici vexati sint, discas ex Procli comm. ad. l. l. Insuper cf. person. Plat. epin. pp. 981^b. 982^a.

⁴⁾ Tota haec Porphyrii daemonologia eximiam quandam cum Xenocrate affinitatem prae se fert. In ipsa Neoplatonici narratione, qua pronuntiantur *ἀ δ' οὖν τῶν Πλατωνικῶν τινες ἐδημοσίευσαν* (cf. l. l. 36), agnosces Xenocratis sublunares daemones divinationis participes et id discrimen quod inter bonos et pravos daemones intercedere ille statuerat.

καὶ φθαρόν esse notaverit. Subsequentia quoque addantur, τῷ δὲ ἐπὶ τῶν ψυχῶν οὕτως δεδέσθαι, ὥστε τὸ εἶδος αὐτῶν διαμένειν πλείω χρόνον, οὐ μὴν ἔστιν αἰώνιον. His verbis nonne daemonibus species quaedam tribuitur, cuius mutatio mors appellatur? Clarior lux huic dogmati affulgebit ex ineptissimis eiusdem Neoplatonici verbis in Procli comm. in Tim. p. 12^{cd}, ubi cremari posse genios eisque crematis cinerem restare hariolatur. Spectat igitur daemonum mors, quoniam eis crematis corporeum quoddam restare dicitur, solum ad aetherea illorum geniorum corpora.

Haec doctrina illustratur quodammodo Plutarchi libello, quo agitur de facie in orbe lunae. Namque c. 28 sqq. Sulla quidam his fere verbis auditoribus admirationem movet: Hominis natura in tres partes dividitur, corpus, animam, mentem¹⁾. Omnis anima sive carens sive praedita mente, simulatque ex corpore exiit, fati lege coacta in ea mundi regione, quae interest inter terram et lunam, vagatur, donec ad lunam pervenerit. Unde animae iam daemones facti in terram descendunt, ut oracula administrent, sacris mysteriis intersint, scelera ac flagitia hominum puniant, periclitantibus terrae marique subveniant²⁾. Quibus in rebus gubernandis si quid peccaverint aut ira aut studio pellecti, rursus in corpora detruduntur³⁾. Nec vero tametsi vires geniorum non perennes sunt, quoniam certo temporis spatio peracto bonorum mens ab anima secernitur, tamen ipsi genii non pereunt. Nam illorum mens ad solem, unde profecta est⁴⁾, redit (pp. 944^o 945^c). Hoc modo genii ἄχρις τοῦ δευτέρου θανάτου διατελοῦσιν (p. 942^f). At obiciat quispiam: Quid hoc ad Xenocratem? Contra hunc singulos locos cum illius daemonologia vel psychologia congruentes sub contextu iam notavi. Insuper p. 945^b inter pravos daemones Tityi, Typhones, Pytho⁵⁾ habentur: cf. supra p. 9 sq. Quid mirum, si in media narratione Chalcedonius bis a Plutarcho laudatur? Uno loco p. 943^f sententia, quae de lunae natura profertur, Xenocrate teste confirmatur: Ταῦτα δὲ καὶ Ξενοκράτης ἔοικεν ἐννοῆσαι θείῳ τινὶ λογισμῷ τὴν ἀρχὴν λαβὼν παρὰ Πλάτωνος, altero p. 944^a Plutarchus eiusdem philosophi de solis, lunae, terrae substantiis doctrinam sine dubio ad verbum attulit. Certissimum igitur habemus testimonium, unde cognoscamus Plutarchum hunc libellum scribentem Xenocratis physica

---

¹⁾ Ut iam Plato in Tim. (p. 30^b) νοῦν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν ἐν σώματι esse docuerat, ita Plutarchus quoque de gen. Socr. 22 Timarchum quendam in Trophonii antro similia comperisse tradidit. Quam doctrinam ad Xenocratem redire Schoemann suspicatus est in opusc. I p. 372.

²⁾ Cf. De def. or. 13 p. 417^b.

³⁾ De def. or. 10 p. 415^c impotentiores ipsi se demittunt in corpora humana.

⁴⁾ Mentem animae θύραθεν εἰσκρίνεσθαι Xenocrates docuerat. Cf. Aet. plac. V, 5, 11. p. 392 Diels.

⁵⁾ Sic cum Muhlio (stud. Plut. Aug. Vind. 1885 p. 40) pro altero Τύφων scribendum est.

praecepta ante oculos habuisse. Accedunt alia. Nam fabella, quam de def. or. 18 Demetrius de Saturno in deserta Britanniae insula a Iove somni vinculis constricto et a demonibus non immortalibus circumvolato¹⁾ narrat, de fac. 26 a Sulla illo plenior profertur. Hos locos, ut statim perspiciatur, quae ratio inter eos intercedat, in conspectu ponam.

de fac. 26: ὧν ἐν μιᾷ τὸν Κρόνον οἱ βάρβαροι καθείρχθαι μυθολογοῦσιν ὑπὸ τοῦ Διός, τὸν δὲ Βριάρεων (scripsi; libri ὡς νιόν)²⁾ ἔχοντα φρουρὸν τῶν τε νήσων ἐκείνων καὶ τῆς θαλάττης, ἣν Κρόνιον πέλαγος ὀνομάζουσι, πέραν κατοικίσθαι (sic Dübner, libri παρακάτω κείσθαι)³⁾.

αὐτὸν μὲν γὰρ τὸν Κρόνον ἐν ἄντρον βαθεῖ περιέχεσθαι ἐπὶ πέτρας χρυσοειδοῦς καθεύδοντα, τὸν γὰρ ὕπνον αὐτῷ μεμηχανῆσθαι δεσμὸν ὑπὸ τοῦ Διός ....

τοὺς δὲ δαίμονας ἐκείνους περιέπειν καὶ θεραπεύειν τὸν Κρόνον, ἐταίρους αὐτῷ γενομένους, ὅτε δὴ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἐβασίλευσεν.

de def. 18: Ἐκεῖ μέντοι μίαν εἶναι νῆσον, ἐν ἣ τὸν Κρόνον κατείρχθαι φρουρούμενον ὑπὸ τοῦ Βριάρεω καθεύδοντα· δεσμὸν γὰρ αὐτῷ τὸν ὕπνον μεμηχανῆσθαι, πολλοὺς δὲ περὶ αὐτὸν εἶναι δαίμονας ὀπαδοῦς καὶ θεράποντας.

Haec fabula etsi Britannia nominata in certa regione fixa est, tamen non Britannorum fabula, sed merum commentum habendum est (cf. Muellenhoff 'Deutsche Altertumsk.' I p. 416²⁾). Quae unde originem traxerit, fortasse Platone collato (Tim. 24° Critia 108°) apparebit. Nam simili modo atque apud Plutarchum Saturnium illud mare traiectu difficile et caenosum est propter permulta flumina quae ex ignota quadam terra humum afferentia mare crassum et terrenum reddunt, apud Platonem mare ad occasum situm oblitum ex submersione Atlanticae insulae ortum innavigabile putatur. Tales fabulas perquam adamavit vetus Academia. Quid? quod 'ex eadem Platonis schola puerilibus fabulis refersit libros suos Heraclides' (Cic. de nat. deor. I, 13, 34)? Cf. Krische 'Forsch.' I p. 330 sq. Idem Platonis Aristotelisque discipulus permiras res narravit (v. Zeller. II 1³ p. 886¹⁾). Crantor porro Academicus illam de Atlantica insula fabulam, quam alii μῦθον εἶναι καὶ πλάσμα putabant, ἰστορίαν ψιλήν εἶναι sibi persuaserat (Procl. in Tim. 24^a^b). Quin etiam ut Speusippus de Apolline Platonis patre

¹⁾ Qua ratione iam aurea aetate daemones cum Saturno cohaeserint, ex Platone (legg. IV p. 713^d) discimus.

²⁾ Verba tradita τὸν δὲ ὡς νιόν ἔχοντα φρουρὸν corrupta esse iam Wytttenbach perspexit. Nec vero felici ingenio corruptelam sanavit scribendo τὸν δὲ ὡς ὕπνον ἔχοντα φρουρὸν. Nam somno Saturnus non custoditur, sed vincitur. Cur ergo dubitamus Briarei custodis nomen, quod alter de def. or. locus suppeditat, substituere deleto isto ὡς νιόν?

³⁾ Cf. M. Treu. Z. Gesch. d. Überl. v. Plut. Mor. II p. 20.

fabulatus erat (cf. Laert. Diog. III, 1, 2), sic Xenocrates Pythagoram quoque Apolline natum esse affirmaverat, siquidem Iamblichus de vit. Pyth. II, 7, cuius testimonio Rohde (mus. Rhen. 27 p. 23 sq.) fidem derogavit, credere vis. Mihi quidem talis narratio a Chalcedonii ratione, quippe qui nimium mysticis rebus studuerit, non videtur abhorrere. Eidem illam de Saturnio et daemonibus fabellam assignare non dubito.

Haec omnia si reputaverimus, sane summa cum veri similitudinis specie contendemus illam alteram mortem, qua daemones oraculis quibus praesunt eripiuntur, non discordare, sed optime concinere cum placitis Xenocratis. Accedit, quod duo philosophi Xenocratis aetate superiores, quorum dogmata hic fortasse in suum usum convertit, simile quoddam de daemonibus statuerunt. Nam de imaginibus Democriti, quas cum daemonibus confundit Plutarchus (de def. or. 17 p. 419^a), Sextus Empiricus adv. math. IX, 19 perspicue tradit: *εἶναι δὲ ταῦτα μεγάλα τε καὶ ὑπερφυῆ, καὶ δύσφθαρα μὲν, οὐκ ἀφθαρα δὲ, προσημαίνειν τε τὰ μέλλοντα τοῖς ἀνθρώποις, θεωρούμενα καὶ φωνὰς ἀφιέντα*. Idem fere in Empedoclem cadit, cuius philosophi pythagorissantis doctрина Xenocratem usum esse ex locis supra p. 8 sq. inter se collatis et comparatis apparuit. Hic daemones non sempiternos, sed *μακροάωνας* nominavit (cf. Plut. de def. or. 20 p. 420^d. Mull. fragm. ph. gr. I p. 1 v. 5).

His argumentis opinor demonstravimus, quod nobis erat propositum. Summa illius quaestionis, qua de def. or. divinatio ad daemones revocatur, partim aperte ex Xenocratis daemonologia sumpta est, partim artissimis vinculis cum ea cohaeret.

Restat, ut ea, quae Plutarchi auctoritati imputanda esse credimus, paucis persequamur. Primum unusquisque perspiciet ad illum redire argumentorum dispositionem et dialogi indolem. Deinde totam narrationem Plutarchi ipsius additamenti omnis generis, quae laxiore nexu cohaereant cum daemonologiae argumentis, ubique scaterere mihi quidem persuasum est. De suo fortasse addidit sacerdos Delphicus quae c. 15 de usu quodam Delphico narrantur. Porro nonnullae cum Stoicis et Epicureis¹⁾ contentiones propter temporum rationem a Xenocrate abiudicandae genuinum sapiunt Plutarchi ingenium c. 12. 19. 20. Ad Stoicam Hesiodi interpretationem haud dubie spectant Demetrii verba c. 11 nymphas usque ad *τὴν ἐκπύρωσιν* perdurare opinantis. Unde vero fabulae de Aglaonice c. 13²⁾, de Molo c. 14 et mira illa narratio de interitu magni Panis Plutarchea ubertate relata in dialogum manaverint, nequeo indagare³⁾. Paulo certius prodire potest iudicium de divino isto viro c. 20 propter mare rubrum habi-

¹⁾ Cf. Bernays 'Theophr. Schr. üb. Fröm.' p. 140, Usener Epic. p. 369.

²⁾ Cf. Plut. coniug. praec. 48.

³⁾ Simile nautarum commentum refert Plinius quoque ad Tiberii aetatem hist. nat. IX, 5 (4), 9.

tante. Qua fabula commonemur earum, quas Neopythagorei et Neoplatonici de Pythagora, Platone, Apollonio Tyanaeo finxerint. Nec tamen talia commenta omnino abhorrere ab indole ac ratione veteris Academiae modo diximus. Et ea quidem quae Cleombrotus se ex illo praestigiatore¹⁾, qui daemonum familiaritate usus esset, audivisse refert, optime quadrant, ut iam intelleximus, ad scientiam Xenocrateam.

Neque vero illis diversis et variis pannis, quibus undique sump-tis suam sibi vestem consuit Plutarchus, resectis integram Xenocratis telam retexere licet: quantum inclinaverit ad Xenocratem, satis demon-strasse est.

Neque huius loci erit perscrutari, quibus subsidiis Plutarchus in illa de mundorum numero quaestione c. 24—38 (cf. Plat. Tim. 31^a^b) usus sit, utpote quae parum subtiliter cum filo reliquae de oraculis disputationis conexa sit. Pauca tamen, quae in posteriore huius li-belli parte exstant, ut addamus, res ipsa postulat. Cum enim c. 38 quaeratur, quamvis uti facultate genii vates divino furore impleant, hanc rem Ammonius ita explanat: Daemones sunt animae corporis vinculis solutae et aërio vestimento indutae. Hae alias animas cor-poribus amictas attingendo de rebus futuris certiores faciunt. Simi-liter nos nobis non voce, sed et litteris et tactu et oculorum obtutu multas res praeteritas significamus et futuras praedicimus. — In his nonne iam Academicam doctrinam agnovisti? In eodem fundamento haud dubie exstructa est Plutarchi de daemone Socratis disputatio, ubi Simmias qui Socratis discipulus disputans inducitur eandem fere sententiam defendit, quippe qui de Socratis genio haec verba faciat: τὸ δὲ προσπίπτειν οὐ φθόγγον, ἀλλὰ λόγον ἂν τις εἰκάσειε δαίμονος, ἄνευ φωνῆς ἐφαπτόμενον αὐτῷ τῷ δηλουμένῳ τοῦ νοῦντος²⁾. Atque huius doctrinae Academica origo vetustiore testimonio comprobatur, cum simillime de daemonum divinatione decreverit auctor epinomidis³⁾. Daemones, p. 985^c inquit, *ὅπη τινὲς ἐνέτυχον ἡμῶν ἢ καθ' ὕπνον ἐν ὄνειροπολίᾳ προσ-τυχόντες, ἢ κατὰ φήμας τε καὶ μαντείας λεχθέν τισιν ἐν ἀκοαῖς ἐγχαίνουσιν ἢ καὶ κάμνουσιν, ἢ καὶ τελευτῇ βίου προστυχεῖσι γενομένοις* res futuras pronuntiant. Tamen interest aliquid inter hunc et illum locum, quod hic vocibus quoque geniorum tribuitur vis divinandi.

Hactenus de divinatione quae a dis daemonum ministerio homi-nibus mittitur.

¹⁾ Ipse Plutarchus Lampriam c. 23 p. 422^d detegentem facit miram istius peregrini homines doctrinam ex multis et variis Graecanicae philo-sophiae disciplinis quasi centonem consarcinatam esse.

²⁾ In vetere Academia fortasse iam ficta sunt ista Socratis daemonii monita quale exstat apud Plut. de gen. Socr. 10. Similia in personati Platonis Theage dialogo extremo narrantur.

³⁾ Quanta affinitas inter Xenocrateam et epinomidis doctrinam inter-cedat, perspexit Wolff. Porphy. de phil. ex orac. haur. p. 221. Praeterea doctrina epin. p. 984^d cum Stobai everbis ecl. I, 1, 29¹ conferenda est.

Caput II.

De divinatione animis humanis insita atque innata.

Ab illa Cleombroti de divinatione sententia, quam in universum ad Xenocratem rettulimus, multum distat altera, cuius patrocinium Lamprias c. 39 sqq. suscepit. Etenim, quamquam Lamprias ad Cleombroti doctrinam inclinat, initium disputandi tantummodo ab ea capit: via qua progreditur prorsus est alia et paene contraria. Haec est eius conclusio: 'Si in animis a corporibus seiunctis vis quaedam divinandi inest, eadem vis in eis animis, quae corporibus continentur, necessario invenitur'. Quid? hac ratiocinatione nonne omnis de daemonibus doctrina funditus deletur? Nam, si animis humanis iam insita est facultas divinandi, eam extrinsecus inferri prorsus est supervacaneum. Quod quam verum sit, satis docet explanatio Lampriae quae sequitur. Nam in proximis capitibus ne uno quidem verbo daemonum mentio fit. Demum c. 48 Ammonio aliisque interlocutis Lamprias audaci remedio discrepantias, quas inter utramque sententiam intercedere c. 46 Ammonius sagaciter detexit, submovere conatur: utramque doctrinam in unam contrahit infelicissimo ingenio. Nam quam necessitate postulatur, ut terrae exhalationibus, quibus divina animorum vis excitatur, daemones tanquam *ἐπιστάται καὶ περικτοὶ καὶ φύλακες* praeponantur?

Videamus nunc qualis sit illa divinatio quae daemonum ope careat: 'Praesensio rerum futurarum, quamquam per se inest in humanis animis, tamen corporis voluptatibus obscurata raro apparet. Ut recordatione res praeteritas animo tenemus, ita divinatione futuras antecapimus. Haec augurandi vis praevalida est, si in somniis et mysteriis corpus purgatur aut ita temperatur, ut animus insanus a rebus praesentibus quam maxime remotus casus futuros praevideat¹⁾. Talis corporis temperatio *ἐνθουσιασμός* vocatur. Praeter hanc affectionem animi quae ex corpore ipso paritur altera est quae efficitur divino quodam anhelitu. Nam vires aliae perniciosae, aliae salubres insitae sunt terrae. Inde divini spiritus in corpus humanum intrans calore suo *τοὺς πόρους* divinandi facultate praeditos aperiunt'.

Quaerentibus, qui fuerint huius doctrinae auctores, in memoriam sine dubio primum Stoici rediguntur, qui omnibus divinationis generibus probatis²⁾ docebant animum humanum per sese praevidere, quippe

---

¹⁾ p. 432^c Wachsmuthio suadente pro *ἢ τό* post *λαμβάνοντος* *ὥστε* et cum Wyttenbachio *ἐπιστρέφόμεναι* scribimus.

²⁾ Cf. Wachsmuth 'Die Ansichten der Stoik. über Mant. u. Dämon.' p. 12 sqq.

qui deorum cognatione teneretur (Cic. de div. I, 30, 64.) Sed caute procedamus oportet. Nam Lampriae verbis quae ad insipientiam vaticinantium spectant tanquam fundamentum subesse videtur Platonica sententia (Tim. 71^e): *μαντικὴν ἀφροσύνη θεὸς ἀνθρωπίνῃ δέδωκεν· οὐδείς γὰρ ἔννοος ἐφάπτεται μαντικῆς ἐνθέου καὶ ἀληθοῦς, ἀλλ' ἢ κατ' ὕπνον τὴν τῆς φρονήσεως πεδηθεὶς δύναμιν ἢ διὰ νόσον ἢ διὰ τινα ἐνθουσιασμόν παραλλάξας* (cf. Phaedr. 244^d et similiter de poetico furore dicta in legg. 719^e, in Ione 534, in apol. 22^c). Apparent ergo vestigia cuiusdam philosophi ad Platonem inclinantis. Nec vero hoc nostrae suspicioni obstat. Nam divinationem tractantes Stoici non discordarunt cum Platone (cf. Aet. plac. V, 1, 1 Diels. p. 415).

Sed Peripateticae quoque doctrinae exstant non pauca indicia. Optime enim concinunt quae c. 39 de recordandi et divinandi facultate animae humanae exponuntur cum primo capite eius Aristotelici libelli, in quo ille philosophorum princeps de memoria egit. Scatet porro tota Lampriae narratio et verbis et formulis, quae in Stagiritae physicis scriptis inveniantur. Duo sunt quos ille distinxit terrae anhelitus: *τὴν ἀτμίδα καὶ τὴν ἀναθυμίασιν*. Cf. ipsius verba meteorol. I, 3 p. 340^b 27: *ἔστι γὰρ ἀτμῖδος μὲν φύσις ὑγρὸν καὶ θερμὸν, ἀναθυμίασεως δὲ θερμὸν καὶ ξηρόν· καὶ ἔστι ἀτμῖς μὲν δυνάμει ὅλον ὕδωρ, ἀναθυμίασις δὲ δυνάμει ὅλον πῦρ*. Quo cum placito aperte cohaeret scientia Plutarchea. Ipse laudatur Aristoteles c. 44 p. 434^b et metallorum defectus ad *τὴν ἀναθυμίασιν* quae terrae ingignitur revocatur. Quibus haec adduntur: *Ταῦτά δὴ περὶ μαντικῶν πνευμάτων διανοητέον*. Hoc modo τὸ μαντικὸν ζεῦμα καὶ πνεῦμα de def. or. 40 p. 432^e refertur ad Aristotelicam ἀναθυμίασιν. Nunc ad locum quem ex meteorologicis attulimus respiciamus. Ibi exhalationi naturali calida et sicca vis tribuitur. Hoc nonne optime quadrat ad Plutarchi divinum spiritum, quo in anima *ξηρότης μετὰ τῆς θερμότητος* excitatur? Cf. c. 41 p. 432^f. Huc accedit, quod apud Chaerontensem furor ille, quo divinantis anima cieatur et moveatur, non solum calidis, sed etiam frigidis efficitur (p. 432^f, 433^a), quibus elementis sicca et humida opponuntur: siccitas solum cum calore animo ingeneratur, humor, qui non acuat, sed hebetet animum, prorsus excluditur. Hoc aperte consentit cum Aristotelis doctrina naturali: calida et frigida sunt τὰ ποιητικά, sicca autem et humida τὰ παθητικά (meteorol. IV, 1 p. 378^b 12 sq.) Nolim porro id exemplum negligas, quo apud Plutarchum illa animae temperatio illustratur. Nam, quomodo stannum cum aere confletur, in comparisonem vocat Stagiritas de gen. et corr. I, 10 p. 328^b 8 sq., de ort. an. II, 7 p. 747^b 3.

Haec sunt Peripateticae doctrinae vestigia. Quid igitur? convertitne Plutarchus in suum usum huius disciplinae praecepta? Aristotelem et Dicaearchum τὸ κατ' ἐνθουσιασμόν γένος μαντικῆς probasse tradidit Aetius in plac. V, 1, 4. Sed cautissime Aristoteles divinationem tetigit in libris servatis. In lepidis libellis quibus de somniis et de divinatione somniantium egit somnia divina esse omnino ne-

gavit (de div. per. somn. 2 p. 463b 13 sqq.) Somnia ei nihil aliud videntur nisi imagines quae perpaulum mutatae iam in vigilantibus animis fuerunt. Trifariam discernit somnia p. 463^a 30: *οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται τῶν ἐνυπνίων ἓνια καὶ σημεῖα καὶ αἴτια εἶναι· τὰ δὲ πολλὰ συμπτώμασιν ἕοικεν.* Neque his sobrie dictis, quae nos maxime alliciunt, repugnant ea quae apud Sextum Empiricum adv. math. IX, 20 sqq. de divinandi facultate somniantium et morientium legimus. Nam haec verba haud dubie non ab ipso Aristotele, sed a persona quadam eiusdem dialogorum prolata sunt¹⁾. Scite adumbravit genuinam Stagiritae sententiam Chalc. in Tim. c. 248. Dicaearchi discipuli Aristotelis mentionem facit Cicero de div. I, 3, 5, ubi philosophorum Graecorum de divinatione placita paucis recensuit. Inde discimus eum cetera divinationis genera sustulisse, somniorum et furoris reliquisse eademque ratione Cratippum Peripateticum et Ciceronis familiarem usum esse. Haec Peripateticorum doctrina aliis quoque locis Tullianis commemoratur. Legimus enim de div. I, 50, 113: 'Nec vero unquam animus hominis naturaliter divinat, nisi cum ita solutus est et vacuus, ut ei plane nihil sit cum corpore; quod aut vatibus contingit aut dormientibus. Itaque ea duo genera a Dicaearcho probantur et, ut dixi, a Cratippo nostro'. Quocum concinit alter locus de div. II, 48, 100, secundum quem eidem Peripatetici censebant esse in mentibus hominum tanquam oraculum quoddam ex quo futura praesagirent, si aut furore divino incitatus animus aut somno relaxatus solute et libere moveretur.

Quis est qui neget eandem sententiam a Plutarcho in c. 40 receptam esse? Attamen, ne eum Peripateticorum vestigia pressisse credamus, prohibemur permultis et planissimis Stoicorum doctrinae indiciis.

Ut a gravissimis ordiamur, monendum est Stoicos praeter Heracliteam imprimis Aristotelis doctrinam physicam in suam psychologiam deduxisse. Hac in re perscrutanda maximo mihi usui erat luculentissima Siebeckii commentatio quae 'Die Umbild. d. peripat. Naturph. in die der Stoik.' inscripta est²⁾. Vertamus igitur animos ad illa apertiora Stoicae doctrinae vestigia quae exstant apud Plutarchum. Nonne eiusdem *τὸ μαρτυρικὸν ζεῦμα καὶ πνεῦμα θειότατον καὶ δοιώτατον*, quod *κρᾶσιν ταῖς ψυχαῖς ἐμποιεῖ* (p. 432^e), affinitatem quandam habet cum Stoicorum divina anima, quae per totum mundum permanens hominum quoque corporibus immisceatur? Cf. apud Stob. ecl. I, 1, 29^b (I p. 37 W.) Stoicorum *πνεῦμα ἐνδιῆκον δι' ὅλον τοῦ κόσμου*. Supra iam vidimus in anima calore divinandi vim excitari. Quid? quod secundum Stoicos calore toti mundo insito omnia moventur et aguntur (cf. Cic. de nat. deor. II, 9 sqq.)? Hic calor a Stoicis *πνεῦμα* vocatur³⁾. Eodem ardore apud Plutarchum p. 432^f anima *ἐνθερμος καὶ πυρώδης*

¹⁾ Cf. Bernays. 'D. Dial. d. Arist.' p. 104 sq. et Zeller. II b³ p. 551⁴.

²⁾ 'Untersuch. zur Phil. der Griech.' 1888³ p. 226 sqq.

³⁾ Cf. Stein. 'Die Psychol. der Stoa' p. 32.

redditur sive τὸ πνεῦμα λεπτινόμενον (h. e. anima) fit αἰθερώδες καὶ καθαρόν. Haec epitheta Stoici animae dabant (v. Zeller III, 1³ p. 195²). Porro notum est, quanti eadem schola Heraclitum aestimaverit. Cuius de sicca anima dogma ad divinantis animae statum illustrandum adhibetur c. 41 ipso philosopho laudato. Insuper, ut leviora quoque attingam, iam Heraclitus siccam et optimam animam cum fulgure ex nube emicante comparaverat (cf. Plut. Rom. 28). Similis comparatio de def. or. 432^a usurpatur. Nec praetermittendum censeo iam Ephesium illum duas ἀναθυμιάσεις distinxisse, ἃς μὲν λαμπρὰς καὶ καθαρὰς, ἃς δὲ σκοτεινὰς (cf. Laert. Diog. IX, 1, 9). Hanc duplicem terrae exhalationem accepit Plutarchus p. 432^d. Hactenus de Heraclito. Neque a Stoicorum physica ratione abhorrent quae c. 43 p. 433^e leguntur. Stoici enim Apollinem et solem unum eundemque esse non negaverant. (v. Zeller III 1³ p. 328). Hoc qui affirmant ait l. l. Plutarchus eos probabiliter Apollini et Terrae commune oraculum assignare: nam sole terrae ingenerari illam vaporum temperiem et exhalandi vim.

In his cum nihil reperitur, quod a Stoicorum doctrina alienum esse dicas, aliqua etiam exstant vocabula eorum psychologiae propria. Huc cadit usus verborum *περίγνυξις*, *πύκνωσις*, *στόμωσις* p. 433^a¹), *κρᾶσις καὶ διάθεσις* p. 432de, 433^e, *διάχυσις* p. 432^e, *ἀνάμειξις καὶ σύγχυσις* p. 432^a, *σύγκρασις καὶ σύμψηξις* p. 433^d. Nam illi philosophi de mixturis disputantes discreverunt inter *παράθεσιν μίξιν κρᾶσιν σύγχυσιν*²).

His exemplis allatis omnis credo evanescet dubitatio de Stoica Lampriae sapientiae origine. Sed spero fore ut etiam de eius auctore certiora eliciantur. Haud dubieprehendimus vestigia posterioris Porticus eclecticam rationem amplexantis. Mirus ille cum Platonis Timaeo consensus quem c. 40 agnovimus delegat nos ad Posidonium, qui peculiarem commentarium in illum dialogum scripsit³). Aristotelem vero Apameensis, qui geographicis et historicis disciplinis fere totum se dederat, permagni faciebat⁴). Nec mirum, si Plutarchus ex quinque illius philosophi libris, in quibus de divinatione disputavit⁵), pauca excerpserit. Hac in quaestione firmas ansas nobis suppeditat primus Ciceronis de divinatione liber, cuius materia et argumenta quin ad Posidonium redeant, post luculentas Schichei et Hartfelderi commentationes⁶) nemo dubitabit. Ut reliqui Stoici, Posidonius quoque inter duo divinationis genera unum artis particeps, alterum expers distinxit.

¹) Cf. Plut. de com. not. Stoic. 46 p. 1084^d, de Stoic. repugn. 41 p. 1053^d, de prim. frig. 2 p. 946^c.

²) cf. Ar. Didym. ap. Stob. ecl. I, 17 Dielsii doxogr. p. 463; Stein, 'Psych.' 36⁴⁴.

³) Cf. Bakei Pos. Rhod. rel. p. 238 sq. et de Platonis quae insunt in Posidonii psychologia Corsseni de Pos. Rhod. diss. p. 15.

⁴) cf. Strab. II, 3, 8 p. 104 (Bake Pos. Rhod. rel. p. 83).

⁵) Cic. de div. I, 3, 6.

⁶) Schiche de font. libr. Cic. qui sunt de divin. 1875; Hartfelder 'Die Quellen' v. Cic. 2 BÜch. de div.' 1878.

Hoc naturale genus, quod a Plutarcho c. 40 describitur, hic Stoicus ita definit: de div. I, 57, 129¹⁾: 'A natura autem alia quaedam ratio est, quae docet quanta sit animi vis seiuncta a corporis sensibus, quod maxime contigit aut dormientibus aut mente permotis. Ut enim deorum animi sine oculis, sine auribus, sine lingua sentiunt inter se quid quisque sentiat . . . , sic animi hominum, cum aut somno soluti vacant corpore aut mente permoti per se ipsi liberi incitati moventur, cernunt ea, quae permixti cum corpore animi videre non possunt.' Haec omnia cum non dissentiant a Plutarcho verbis, alia quoque verba Ciceronis optime spectant ad illas terrae exhalationes, quibus apud Plutarchum divinatio movetur. Nam l. I, 36, 79: 'di immortales', inquit Quintus Stoicae doctrinae defensor, 'ipsi se nobis non offerunt, vim autem suam longe lateque diffundunt, quam tum terrae cavernis includunt, tum hominum naturis implicant; nam terrae vis Pythiam Delphis incitabat, naturae Sibyllam. Quid enim? non videmus, quam sint varia terrarum genera? ex quibus et mortifera quaedam pars est, ut et Ampsancti in Hirpinis et in Asia Plutonia quae vidimus et sunt partes agrorum aliae pestilentes, aliae salubres, aliae quae acuta ingenia gignant, alia quae retusa: quae omnia fiunt ex caeli varietate et ex disparili adspiratione terrarum'. Similiter Quintus, postquam de furibunda vaticinantium mente disseruit, l. I, 50, 115 pergit: 'Credo etiam anhelitus quosdam fuisse terrarum, quibus inflatae mentes oracia funderent.' Quibus cum Tullianis locis mire conspirare verba Plutarcho de def. or. 40 p. 432^d quis non perspiciet? Quin etiam illa quaestio, quae Plutarcho libri summa est, apud Ciceronem eodem modo explicatur l. I, 19, 38: 'Potest autem vis illa terrae quae mentem Pythiae divino adflatu concitabat, evanuisse vetustate, ut quosdam evanuisse et exaruisse amnes aut in alium cursum contortos et deflexos videmus' (cf. Plut. de def. or. 43 p. 433^f).

Omnia igitur Plutarcho optime quadrant ad Apameensem. Psychologiam quidem Posidonii novisse Plutarchum certissimum est²⁾. Quidni frustula quaedam illius doctrinae in suum usum converterit? At manifesto repugnant communi Stoicorum de mundi incendio et interitu opinioni³⁾ verba capitis 43, quibus *ἡ γῆ αἰδῖος καὶ ἀφθαρτος* nominatur. Hic in memoriam revocandum est Plutarchum fontium suorum doctrinam non ad verbum exscripsisse, sed ex more suo multa mu-

¹⁾ Wachsmuth l. I, p. 26 sqq.

²⁾ Fragm. de anim. I, 6 p. 700 Wytt., de an. procr. in Tim. 22 p. 1023^b.

³⁾ Ab eodem decreto ne Posidonius quidem aberravit. Diog. Laert. VIII, 142. Quo cum testimonio non discordat Philo de incorr. mundi 15, ut Hirzel ('Untersuch. zu Cic. phil. Schr.' I p. 225 sqq.) opinatus est. Nam postquam a Bernaysio verba *Βοηθὸς γούνη καὶ Ποσειδώνιος*, quae vulgo apud Philonem legebantur, ex codice Mediceo in *Βοηθὸς γούνη ὁ Σιδώνιος* restituta sunt, gravissimum Hirzelii argumentum corrui: cf. Zeller III 1³ p. 575^a.

tasse. Qua re factum est, ut l. l. aperte Stoicis adversetur. Cf. ipsius verba p. 433^f: *Αὐτὴν μὲν οὖν τὴν γῆν ὥσπερ Ἡσίοδος ἐνίων φιλοσόφων βέλτιον διανοηθεὶς πάντων ἔδος ἀσφαλὲς προσεῖπεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ ἀδίων καὶ ἀφθαρτον νομίζομεν.* Insuper ut solet Posidonianis argumentis permulta aliena immiscet velut illam de Coreta pastore fabulam c. 42.

Sed, ne cui de Posidonio a Plutarcho expilato adhuc scrupulus restet, addamus locos quosdam libri de Pyth. or., quibus tacitus auctor eiusdem philosophi vestigia sine dubio pressit. Ut leviores disputationis portiunculas (c. 5, 6, 12) Stoicam argumentationem redolentes, quae forsitan a Plutarcho ipso ex sua Stoicae doctrinae scientia additae sint, omittamus, accuratius inquirendum est in c. 8. Ibi a Philino Stoicorum doctrina admissa contenditur donaria Delphica non inania et sensu vacua, sed repleta esse omnia divinitate. Hoc dogma, quod Posidonio quoque placebat (cf. Stob. ecl. I, 1, 20^b; I p. 34 W.) initio Plutarcho capitis comprobatum est serie ostentorum, ex quibus duo apud Ciceronem de div. I, 34, 75 pleniora narrantur. Sermo est de Lysandri statua ante pugnam Leuctricam subito corona agrestium herbarum ornata et de aureis Dioscurorum stellis quae ante eandem pugnam evanuerunt. Nonne veri simillimum est Plutarchum Philino suo aperte Stoicam argumentationem tribuentem ex immensa farragine exemplorum historicorum, quibus Stoici suam doctrinam confirmare solebant¹⁾, locupletiora quaedam ad Delphica donaria spectantia elegerit? Tale quid ante eum iam Cicero fecerat. Sed concedam non iam extra omnem dubitationem positum esse hoc loco Plutarcho fontem fuisse Posidonium. Quid? si alter locus accedet, de quo certius probabit iudicium? Cap. 11 Serapion alter Stoicae doctrinae defensor Boethum Epicureum qui oracula risit redarguere conatur tribus oraculis, quibus futurae res accuratissime praedictae sint. Haec oracula aperte post eventum ficta iam a Posidonio in suam rem versa esse mihi his de causis persuasum est. Primum de claudicatione Agesilai oraculum antiquitati fuit notissimum. Nam versibus compositum invenitur apud Plutarchum de Pyth. or. 11 et in vita Ages. 3 et in vita Lys. 22 et ap. Paus. III, 8, 5; idem pedestri sermone iam apud Xenoph. hellen. III, 3, 3 legitur²⁾. Quod in Stoica oraculorum corpora receptum esse iure licet sumere. Certiora originis indicia altero oraculo porriguntur, quod ex Romanorum historia petatum quo minus iam Posidonio praesto fuerit, res in eo pronuntiatae non prohibent. Nam spectat ad bella Romanorum contra Carthaginienses et contra Philippum Macedonum regem eodem fere tempore gesta et ad Hieram insulam subito ex mari emersam olymp. 145^{3/4}³⁾. De hac insula primum a Rhodiis occupata Posidonium Rhodium uberius scripsisse

¹⁾ Wachsmuth l. l. p. 13 sqq.

²⁾ Cf. Hendess de orac. Graec. diss. Hall. 1880 p. 73.

³⁾ Cf. Euseb. chron. edit. Schoen. II, 124 sq.

memoriae prodiderunt et Strabo (I, 16 p. 57) et Seneca (nat. quaest. II, 26, 4). Quod vero caput est, hoc eventum vaticiniis praedictum esse refert Trogus (Iust. epit. hist. Phil. 30. 4), qui imitando Posidonii vestigia pressit. Narrat enim 'inter insulas Theram et Therasiam¹⁾, medio utriusque ripae et maris spatio terrae motum fuisse et repente ex profundo insulam emersisse. In Asia quoque eodem die eundem motum terrae Rhodum multasque alias civitates gravi ruinarum labe concussisse, quasdam solidas absorbuisse²⁾. Quo prodigio territis omnibus vates cecinisse: oriens Romanorum imperium vetus Graecorum et Macedonum voraturum'. Audisne his verbis prolatis versus Plutarchei oraculi *ἡ δὲ στηρίζεται αὐτοῦ, οὐ φατὸς ἀνθρώποις νῆσος· καὶ χεῖρονες ἄνδρες χεροὶ βησαμένοι, τὸν κρείσσονα νικήσουσαν?* Porro quod ad tertium oraculum attinet a Plutarcho leviter tactum, quo bellum Romanorum cum servis gestum praesagitur, id permultum valere debebat apud Posidonium, qui cum Pompeio altero servorum victore intima familiaritate coniunctus erat (v. Bake l. l. p. 15 sqq.). Itaque nullus dubito, quin hoc de Pyth. or. loco Posidonii vestigia deprehenderimus. Atque etiam hoc animadvertendum est, quod eodem capite extremo Posidoniano more³⁾ Epicurea doctrina impugnatur. Nam ibidem similis Epicurei irrisio invenitur, qualem Posidonius ap. Cic. de div. I, 13, 23 et de nat. deor. II, 37, 93 de scepticis Academicorum et Epicureorum placitis protulit.

Age circumspeciamus, quomodo factum sit, ut Plutarchus a Posidonio potissimum Stoicae doctrinae imaginem peteret. Credo ei praecepta illius philosophi maxime arrisisse, quippe qui omni fere doctrina imbutus eclecticam quandam rationem Plutarcheae simillimam adhibuisset. Ita triplici modo somniantium divinationem explicuit ap. Cic. de div. I, 30, 64: 'uno, quod provideat animus ipse per sese, quippe qui deorum cognatione teneatur, altero, quod plenus aer sit immortalium animorum, in quibus tanquam insignitae notae veritatis appareant, tertio quod ipsi di cum dormientibus conloquantur'. Ad eandem doctrinam spectant verba Ciceronis de div. II, 58, 119. Nonne vides iam a Posidonio daemones in suam de divinatione doctrinam admissos esse? Sed prorsus abhorrere hoc placitum a Stoicorum de divinitate mentis humanae decreto iam supra commemoravimus (cf. p. 5). Primus Stoicorum, quantum scio, Persaeus Zenonis discipulus homines morte defunctos inter deos reposuit (cf. Cic. de nat. deor. I, 15, 38). Eodem loco narratur Chrysippum magnae deorum turbae homines quoque, qui divinitatem essent assecuti, adiunxisse. Hac in re haud dubie Stoici vulgari de heroibus et daemonibus opinioni se accommodabant (v. Wachsmuth l. l. p. 36). Quod cum

¹⁾ Cf. Strab. *ἀνὰ μέσον γὰρ Θήρας καὶ Θηρασίας* et Plut. *ἦν ἀνήκεν ἡ πρὸ Θήρας καὶ Θηρασίας θάλασσα.*

²⁾ Cf. Strab. *ἐν δὲ τῇ Φοινικῇ φησι Ποσειδώνιος γενομένου σεισμοῦ κτλ.*

³⁾ Cf. comm. Procli Diad. in prim. Euclid. elem. libr. p. 199 sq. edit. Friedl.

iam vetustiores magistri Porticus fecissent, quidni posteriores a pristino scholae rigore iam multum regressi ad Academicam de daemonebus sententiam quam iam tractavimus inclinaverint? Ad hos refero Stobaei testimonium ecl. II, 7, 5^{b12} (II p. 67 W.): *εἶναι δὲ τὴν μαντικὴν φασιν ἐπιστήμην θεωρητικὴν σημείων τῶν ἀπὸ θεῶν καὶ δαιμόνων πρὸς ἀνθρώπων βίον συντινόντων*. Apparet autem Posidonii quidem daemones, quos in libris qui inscripti erant *περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων* depinxerat, Academico colore tinctos fuisse (cf. Macrob. sat. I, 23.). Tribuit enim illis 'ex aetherea substantia partam atque divisam qualitatem', qualem etiam epinomidis auctor primo daemonum generi assignavit p. 984^{b^e}. Iam intellexeris, in quantam doctrinarum inconstantiam dilapsa sit posterior Porticus diversissimas rationes ad divinationem comprobendam arripiens. Quid mirum, si Plutarchus eandem viam ingressus ad Posidonium tanquam patronum se applicavit?

Caput III.

De oraculis a deo ipso inspiratis.

Mire dissonat a libri qui est de defectu oraculorum sententiarum et doctrinae varietate argumentandi simplicitas eius libelli qui de Pythiae oraculis conscriptus est. Neque per deos natura inferiores hominibus mittitur divinatio neque augurandi vis animae humanae innata est, sed Apollo ipse, qui supremi numinis instar *ὁ θεός* appellatur (c. 7, 20, 21), de caelo descendens per Pythiam futuras res praesagit. Hanc vetustam esse Graecorum opinionem et communi religione sancitam quis nescit? Nec miramur hanc opinionem a Plutarcho, qui ipse Delphico oraculo praepositus fuerit¹⁾, acerrime defendi. Ad hoc Chaeronensis sacerdotium aperte spectant verba c. 29 p. 409^c: *καίτοι φιλῶ μὲν ἐμαυτὸν ἐφ' οἷς ἐγενόμην εἰς τὰ πράγματα ταῦτα πρόθυμος καὶ χρήσιμος μετὰ Πολυκράτους καὶ Πετραίου κτλ.*²⁾, si quidem sub

¹⁾ Volkmann I p. 54: an sen. ger. 4. 17. quaest. conviv VII, 2, 2. V, 2, 4. Accedit locus gravissimus an sen. 20 p. 794^b quem Sauppe de amphict. Delph. Gotting. 1873 p. 12 ita restituit: *τὸ πρόσχημα τῆς Ἀμφικτιονίας ἦν μοι (libri σοι) διὰ τοῦ βίου παντός ἢ πατρὶς ἀνατέθεικεν*.

²⁾ Petraeus cuius ibi mentio incitur, haud dubie is est, qui praemiis ludorum Pythiorum distribuendis praefectus Plutarchum sodalem convivio excepit in quaest. conv. V, 2. — Muhl (stud. Plut. p. 46) Theonem qui de Pyth. or. loquitur vivum ac natum hominem, qui ad veritatem a Plutarcho expressus esset, opinatus eum fuisse archontem Delphicum ex verbis allatis collegit et sequentia verba p. 409^c *φιλῶ δὲ τὸν καθηγεμόνα ταύτης τῆς πολιτείας γενόμενον ἡμῖν καὶ τὰ πλείστα τούτων ἐκφρονίζοντα καὶ παρασκευάζοντα* cum Wyttenbachio ad Plutarchum revocavit. Sed perversa est ratio Muhlī, qua omnes Plutarchi dialogorum personas eodem nomine

Theonis prima dialogi persona qui haec verba facit Plutarchum ipsum latere in propatulo est. Sed quam ob causam suscepit pontifex Delphicus patrocinium veteris cultus religionisque? Ut olim fuerant qui deo Pythio sive ambigua sive obscura oracula opprobrio darent, ita tum alii exstiterunt qui deum propter breviora et simpliciora oracula accusarent c. 5 sq. 30. Qui autem fuerunt hi oraculorum vituperatores? Hoc discas ex c. 7, unde elucet Epicureos esse adversarios, quibuscum Plutarchus digladiatur. Horum arcem sceptica ratione defendit Boethus, quem in castra Epicuri transiturum esse p. 396^d legimus. Hic scepticorum more Stoicam Serapionis conclusionem pervertit c. 5. Porro, ut Cicero Clitomachi vestigia premens¹⁾ (de div. II, 54, 110) Sibyllinis oraculis fidem abiudicat, ita Boethus eadem oracula c. 9 in irrisionem vocat. Haec est ratio principis Epicureorum. 'Nam nihil Epicurus tam irridet quam praedictionem rerum futurarum' (Cic. de nat. II, 65, 162). Hoc loco et de div. II, 23, 51 idem philosophus cum Carneade sceptico uno spiritu nominatur²⁾. Haec crimina, quae ab illo in oracula illata atque haud dubie ab eius sectoribus recocta erant, Chaeronensis tritis Stoicorum argumentis refellere studebat: cf. supra p. 22. Nec tamen absona est suspicio Plutarchum sedem dei Pythii a Cynicis quoque defendisse. Nam luculenter ostendit Wendland³⁾ non pauca eorum criminum a

significatas eosdem Chaeronensis amicos fuisse et vixisse contendit. Quemadmodum, ut Theonem Aegyptium (cf. de fac. 25 p. 939^c) et Theonem Phocensem (cf. non pos. 18 p. 1099^{ef}) eosdem faciat, fingit Theonem in Aegypto natum in Phocaicam civitatem receptum esse. Immo huic merae coniecturae aperte repugnat, quod Theo, qui in libello 'non poss.' disputans inducitur, ib. c. 24 p. 1104^a *θεός* nominatur ita, ut putandum sit Theonem iam puerum vel adolescentulum Phocensem factum esse. Apage istas nugae. Nam Plutarchi Theones sive non eidem (cf. cons. ad ux. 7 et de aud. poet. 3) sive fictae sunt personae, qualis ille est de Pyth. or. Theo, cuius persona et tempora non accuratius adumbrantur. Huic rei documento est, quod apud Graecos nomen Theo tanto in usu erat, ut vel in tritissimis philosophorum formulis usurparetur (cf. Plut. quaest. Rom. 30, de com. not. 7, Sext. Emp. adv. math. V, 104, Chrysipp. ap. Phil. de incorr. mund. 9 p. 501 Mang.). — Praeterea Muhlium omnino fugit verba Theonis quae ad Plutarchum rettulit summa cum probabilitate iam ab Heinzeo ('Sachl. Comm. z. Plut. pyth. Schr.' p. 22) ad Hadrianum imperatorem, qui Apollinis oraculum de Homeri patria consuluit et ab Amphictyonibus statua honoratus est (cf. Boeckh. C. J. I n. 1713), relata esse. Quibus honoribus Plutarchus ab illo Romanorum imperatore affectus ait, colligi potest ex Euseb. chron. p. 164 Schoene: *Πλούταρχος Χαίρωνεύς φιλόσοφος ἐπιτροπέειν Ἑλλάδος ὑπὸ (Ἀδριανῶ) τοῦ αὐτοκράτορος κατεστάθη γεραίς*. Praeterea notum est Hadriani benevolentia resurrexisse Delphicum oraculum, quod antea obmutuerat. (Cf. G. Wolff de ultim. orac. aet. p. 5). Huc optime quadrat revivescens oraculi celebritas quam Plutarchus c. 29 summis laudibus praedicat. Quod si ita est, insperata lux affulsit quaestioni, quo tempore ille libellus scriptus sit, quoniam eum Hadriano regnante a Plutarcho sene editum esse apparet.

¹⁾ Hartfelder l. I. p. 14 sqq.

²⁾ Cf. Useneri Epic. p. 261 sq.

³⁾ 'Berl. Phil. Wochenschr.' 1887 p. 1271 sq.

Plutarcho refutari, quae ab Oenomao Cynico apud Eusebium (pr. ev. V) in ipsum Apollinem iacta sint. Atque notas fuisse Plutarcho simillimas Cynicorum in oracula contentiones indicio est de def. or. 7, ubi Cynicus quidam, cui nomen est Didymus Planetiades, Apollinem lacessendo eos qui adsunt vehementer offendit¹⁾. Supersedeo repetere locos Oenomai huc spectantes, quos iam ille vir doctus collegerit. De una re erravit Wendland. Neque enim Plutarchus, ut Cynicus apud Eusebium (pr. ev. V, 29), quod aequales sui de rebus vilissimis deum consulant, c. 28 vituperat, sed vehementissime probat. Praeterea monendum est Epicureos quoque in vates tanquam in fraudulentos praestigiatores invectos esse²⁾.

Iam in aperto est Plutarchum hoc libello Delphicum oraculum tueri ab Epicureis et Cynicis. Accedamus tandem ad ipsam defensionem. Paucis summa disputationis delineari potest: Crimina illa quae de ambiguis et pravis oraculis proferantur non in deum cadere, sed solam in Pythiam. Quam tanquam instrumentum divina quidem potestate moveri c. 21, sed divino impetu cum humanis affectionibus coalescente duobus his motibus animae mixturam quandam effici non prorsus divinam. Hac re intellecta oraculorum, quae et praesentibus et praeteritis temporibus data sint, aut obscuritatem aut simplicitatem facillime excusari³⁾. Cui argumentationi aliae quoque viliore causae adduntur quae ad illa crimina refutanda pertineant: cf. c. 27 sqq. Haec omnia vereor ut Plutarchus aliunde petiverit. In cap. 29 potissimum nonne agnoscis propriam Plutarchi vocem paternam religionem semper acerrime defendentis⁴⁾. Quid multa? nonne suae aetatis condicionem ubique respicit⁵⁾, non magis rhetorica dicendi ubertate, quam exquisitis argumentis philosophi disputat? Perspicuum est eum Theoni tacite suam sententiam substituisse et suo Marte philosophari. Gravissimum accedit argumentum. Mirifice enim Ammonii Plutarchi praeceptoris sententiae, qui in altero de def. or. dialogo secundum Plutarchi opinionem manifesto arbitri partes agit⁶⁾, cum Theonis verbis concinunt. Ille c. 8 in Cynicum sic invehitur: Quisquis non voluntate dei censet desiisse oracula, is omnino negat ea instituta esse a deo. Hoc autem Ammonius prorsus absurdum iudi-

¹⁾ Cf. Bernays, 'Luc. u. d. Cyn.' p. 34 et Zeller III 1³ p. 770³. Mirum illum consensum Oenomai argumentationis et Plutarchi refutationis si perspexeris, Eusebio (chron. II, 164 Schoene) testanti Oenomaum Plutarchi aequalem fuisse maiorem fidem habebis quam verbis Suidae (s. v. *Οινόμαος*) tradentis illum Cynicum *γεγονέναι οὐ πολλῶν προεβύτηρον Πιορφυρίου*. Hoc contendo contra Rohdeum mus. Rhen. 33 p. 171 et Saarmannum de Oenom. Gadar. diss. Tub. 1887 p. 3 sq.

²⁾ Cf. Luc. Alex. 17. 25. 61 (v. Usener. Epic. p. 261 sq.).

³⁾ Ambiguitatem oraculorum similime defendit Syrianus Neoplatonicus ap. Ammon. Herm. f. in comm. ad Aristot. de interpr. 7.

⁴⁾ Cf. Volkman II p. 251 sq. add. de Pyth. or. 18 p. 402^e.

⁵⁾ Cf. capp. 20, 22, 23, 24, 28, 29, 30.

⁶⁾ Cf. capp. 4, 8, 20, 33, 38, 46.

cat: deos sua prudentia id curasse, ut in Graecia incolarum numero iam non florente tot tantum oraculorum domicilia essent quot sufficerent; reliqua vero pristinis temporibus maiore consulentium numero postulata tunc esse supervacanea. Eadem ratione Ammonius c. 46 Cleombrotum et Lampriam castigat, quod eo rem deduxerint, ut divinatio a deis ad genios, a geniis ad terrae exhalationes reiecta sit. Nec sese intellegere, cur homines adeant oracula, si in ipsorum animis insit divinandi vis facile excitanda. Commentorum autem plenam esse fabulam, quae doceat Coretam pastorem casu quodam Delphici oraculi vim detexisse. Immo sibi cogitanti, quantum debuerint Graeci Delphico oraculo, luce clarius videri oraculum *θεῶ καὶ προνοίᾳ*, non *κατὰ τύχην καὶ αὐτομάτῳ* conditum esse. Hanc argumentationem, quam Plutarchum non aliunde arripuisse, sed de suo ingenio Ammonio vindicasse patet, cum ea qua Theo utatur consentire quis est quin perspiciat? Ab utroque opiniones vulgo traditae et publica religione probatae defenduntur.

His omnibus satis perpensis mihi praecipue in illo de Pyth. or. libello Plutarchi ipsius sententia pura et plana videtur exstare. Quid? inquires, daemonologia, quam permultum apud Plutarchum valere in confesso est, nonne ab illo hoc modo prorsus abiudicabitur? Concedo gravissimam hanc esse dubitationem eamque propter fluctuantes Plutarchi sententias difficilem ad expediendum. Nec tamen neglegendum est Chaeronensem, cuius in scriptis sescenties paene daemones occurrunt, fundamentum daemonologiae ipsum labefactare. Quid? quod pravorum daemonum opinio, qua sublata totam daemonologiam corruiere de def. or. 16 p. 418^f statuitur, ab eo ridetur et vanissima existimatur? Hoc ostendunt duo loci, ubi nescio an Xenocratis de pravis daemonibus placito adversetur. Nam in vita Pelop. (c. 21) Thebanorum duces sic ratiocinantur: *οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους οὐδὲ τοὺς Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἀνθρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ φόνῳ πιστεύειν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον, ὄντων δὲ τοιούτων ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων.* Porro Plutarchus, cum de superst. 13 cruenta Carthaginiensium sacrificia insectetur, nocendi vim, quam Xenocrates pravis daemonibus assignaverat, ipse his verbis infringit: *εἰ δὲ Τυφῶνές τινες ἢ Γίγαντες ἤρχον ἡμῶν τοὺς θεοὺς ἐκβαλόντες, ποίαις ἂν ἤδοντο θυσίαις ἢ τίνας ἄλλας ἱεροουρίας ἀπήτουν;* Vix quisquam opinor, qui daemonum opinionem stultiorem quam ut eam accipiat censet, talia philosophorum commenta serio sibi persuaserit. Pia et sincera mente, ut Chaeronensis de Pyth. or. mystica doctrina non imbutus paternam religionem defendendam suscepit, ita in illo de superst. libello superstitionis stirpes evellendas curavit. Accedit, quod hic illic in eius scriptis sceptici ingenii indicia reperiuntur, velut in vitis Cam. 6, Coriol. 38 et in moralibus scriptis de ser. num. 4, 14, de def. or. 37 extr.¹⁾.

¹⁾ Volkmann II p. 254 sqq.; Pauly. 'Real-Encycl.' V p. 1775.

Attamen ut Faustus apud Goetheum nostrum exclamat

Daemonen, weiss ich, wird man schwerlich los,
ne Plutarchus quidem eos videtur depellere potuisse. Hoc docent permulti vitarum loci ubi daemones commemorantur. Sed eis locis non tantum quantum Zeller tribuam. Neque enim maior numerus eorum locorum quos attulit (ph. gr. III 1³ p. 177⁶) ad hanc rem comprobendam quadrat. Satis tritae et vulgares narratiunculae, quae in vitis Dio. 55, Brut. 36, Caes. 69¹) leguntur haud dubie non ipsi Plutarcho, sed eius fontibus debentur. Praeterea in Cat. min. c. 54 verbis *ὁ Καίσαρος δαίμων* Caesaris ingenium, in vitis Alex. 50, Phoc. 30, Galb. 10, Pericl. 34, de fort. Rom. 11 voce *δαίμων* fatum vel tale quid significatur. Hos daemones tantum abest, ut daemonologiae ascribamus, ut eos ex tumido dicendi genere, quod Plutarchi aetate florebat, originem traxisse statuamus. Duo loci, quos Zeller attulit, restant: Fab. Max. 17 et Dio. 2. Illo loco verba *δαίμονος ἢ θεοῦ τινος ἐμποδῶν σιάντος* scriptorem popularem produnt ad vulgarem opinionem se accommodantem, hoc loco concedendum quidem est Plutarchum non improbare *τῶν πάντων παλαιῶν τὸν ἀτοπώτατον λόγον, ὡς τὰ φαῦλα δαιμόνια καὶ βάσκανα προσφθοροῦντα τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς πράξεσι ἐπιστάμενα ταραχὰς καὶ φόβους ἐπάγει σείοντα καὶ σφάλλοντα τὴν ἀρετὴν*, sed aperte Chaeronensis his verbis ad auctoritatem *τῶν πάντων παλαιῶν* (haud dubie poetarum et philosophorum) tantummodo eam ab rem provocat, ne a vulgari opinione aberrare cogatur. En vides temeritatem et inconstantiam philosophi popularis. Tamen statuendum est senescentem quidem Plutarchum illam daemonologiam abiecisse, siquidem senex illum de Pyth. or. libellum scripsit (cf. supra p. 24²). Hoc admonuisse satis habeo, ne Plutarcho ipsi mysticis sive Xenocratis sive aliorum philosophorum studiis initiato, sed non toti addicto nimiam credulitatem tribuamus²).

Epimetrum

de Plutarchi *περὶ εἰμαρμένης* qui fertur libello.

Quoniam philosophorum de fato placita artissimis vinculis cum eorum de divinatione doctrina cohaerent, disputatiunculae pauca addere cogor de eo libello, qui *περὶ εἰμαρμένης* in corpore Plutarcheorum scriptorum fertur. Ac nostram de Plutarchi fontibus dissertationem

¹) Brut. 36 = Caes. 69.

²) De prodigiis a Plutarcho allatis similem sententiam profert Gréard ('De la morale de Plut.' p. 319).

ille libellus eximie adiuuaret, nisi doctissimi viri eum a Chaeronense gravissimis de causis abiudicassent. Iam Volkmann, cum intellexeret et subtiliorem quandam argumentandi rationem et ipsum scribendi genus a Plutarcho quem quidem novimus quam maxime abhorrere neque eidem adulescentulo¹⁾ ascribi posse, Benselero huic libro propter leges, quas secutus est Plutarchus in evitando hiatu, aperte neglectas fidem deroganti adstipulatus est²⁾. Nolo recoquere quae vir doctus in universum recte disputasse mihi videtur; hoc unum admoneo, quod negare non ausus est doctrinam quae libello contineatur Peripateticis formulis quibusdam exceptis optime concinere cum philosophiae quam Plutarchus fovit et cognitione et studio. Eadem praeceptorum similitudine Zeller (III 2³ p. 179) ita deceptus est, ut huius libelli argumentationem, quasi sit Plutarchoeae doctrinae sincerissimus fons, cum genuinorum librorum argumentis in unam telam conexuerit. Sed inconstanter egit vir doctissimus, qui (l. l. p. 162²⁾ Volkmanni iudicio comprobato abrogavit libro fidem. Neque alii defuere qui opusculum a Plutarcho abiudicarent. Nam cum Fuhr³⁾ usu particularum *τε-και* in Plut. moral. diligentissime examinato ei inter subditicios libros locum assignasset, eiusdem sententiae accessit Gercke, qui artiore quendam necessitudinem inter illum librum et Nemesii de natura hominis commentationem et Chalcidii in Platonis Timaeum commentarium intercedere recte primus agnovit⁴⁾ et in universum probabiliter exposuit⁵⁾. Nam locis quibusdam in comparisonem vocatis evidenter ostendit libelli de fato capp. 1—3 et frustula quaedam sequentium capitum ad verbum concinere cum Chalcidii sermone. Ex locorum conspectu eum libellum quo agitur de fato Chalcidii fontem non esse, quoniam plenior sit commentarii oratio eiusque sententiae iustiore ordine stent, Gercke (l. l. p. 277) generatim iudicans scite quidem collegit, sed, qualis illius operis sit condicio et fides, et brevius et paulo negligentius exposuit.

Nimirum, si inspiciamus tria capita quae libellum incipiunt, statim cognoscimus, Chalcidii commentarium pleniorem esse illo libello. Primo capite desideramus interpretationem nexui rerum necessariam, qua apud Chalcidium *δ τῆς Λαχέσεως λόγος* explicatur. Deinde secundo capite non solum Parcarum ordo mutatus est, sed etiam duobus enuntiatis in unum contractis decurtatus sermo. Tum capite tertio locus ille

---

¹⁾ Verba praefatiunculae *οὐκ ἄγνοῶν ἣν ἔχω πρὸς τὸ γράφειν εὐλάβειαν* imperitiam quandam scribendi prodere recte dixit.

²⁾ Cf. Plut. 'Leb. u. Schr.' I p. 146 sqq. Infirmo sane fundamento natus idem Plutarchi biographus in praefat. l. l. p. XV coniecit scriptorem libelli homonymum Plutarchi Neoplatonicum fuisse, qui quinto p. Chr. n. saeculo Athenis Platonicae scholae praefuerit. Cui Zeller, quia nulla Neoplatonicae doctrinae indicia in libello reperiuntur, suo iure obloquitur III 2³ p. 749⁴.

³⁾ Cf. mus. Rhen. 33 p. 590.

⁴⁾ Cf. ann. philol. suppl. XIV p. 645 sq.

⁵⁾ Cf. mus. Rhen. 41 p. 266 sqq.

qui ex Timaeo affertur multo brevior et minus concinnus exhibetur quam apud Chalcidium. Praeterea ea verba horum capitum, quibus commentarius caret, nil sunt nisi ineptissima additamenta, quae nullum ingenii acumen spirant. Huc referenda est praefatiuncula, qua opusculum Pisoni cuidam ab auctore dedicatur. Idem scriptor de suo addidit quae ad disputationes quasdam in schola et habitas et habendas spectant. Porro compilatoris sunt, quae inde a verbis *Ἀνάμει μὲν οὖν* secundo capite extremo leguntur. Tertio denique capite enuntiatum a verbis *τίς μὲν οὖν* incipiens et insulsissimum de iteratis hominum occupationibus additamentum¹⁾ orationis nexum magis turbant quam expediunt. His omnibus circumspicis, cum procul dubio compilatoris vanissimi manus in illo de fato libello agnoveris, quin eum cum Gerckeo a Plutarcho abiudicaturus sis, nullus dubito.

Transeamus nunc ad ea quae Gercke minus recte videtur administrasse. Res enim quasdam quaestioni maxime necessarias silentio praeteriit. Veluti causam quaerere debebat, cur, cum continua fere oratio trium illorum capitum congruat cum Chalcidii Latina versione, reliqui tamen loci qui consentiunt frustula tantum sint neque inter se conexa neque eodem ordine posita. Quam rem cum ne uno quidem verbo tetigerit, idem non explicuit, quomodo factum sit, ut Chalcidii capp. 148—150, 179²⁾ et de fato libelli capp. 4, 5 rebus quidem, sed non verbis concinant. Deinde Chalcidii verbis non satis examinatis contendit (l. l. p. 279) commentatorem Timaei carere tripartitione providentiae et deorum, quae in personati Plutarchi c. 9 reperitur. Utinam paululum circumspexisset! Nam auctor quoque commentarii discernit c. 186 inter tres substantias vel deos, quorum summum iubentem, secundum ordinantem, tertium vaticinantem induxit. Hoc loco, quem Nemesii, Pseudoplutarchi, Apulei locis a Gerckeo (l. l. p. 285 sq.) in comparationem vocatis adiungi optabilis erat, sidera quidem non nominantur ea, quae in mundo gubernando secundum locum obtineant, sed a secundo deo providentia summi dei procreato 'leges utriusque vitae' dari aperte dicitur. Nonne fere idem est, si de fat. c. 9 astris, qui *δευτεροί θεοί* appellantur, mortalium rerum gubernatio assignatur? Accedit, quod, ut in illo libello tertia providentia est daemonum tanquam *τῶν ἀνθρώπων πράξεων φυλάκων καὶ ἐπισκόπων*, ita in commentario tertia substantia daemones 'inspectatores speculatoresque meritorum' continet. Inde luce clarius cognoscitur Chalcidii verba ab auctore de fato libelli adeo non expilata esse, ut ille simpliciorum huius libelli doctrinam additamentis obscurarit. Nam illi tripartitioni deorum addidit, ut ita dicam, dualismum quendam, quo inter 'providentiam summi dei' et 'secundam mentem intellectumque' distinguitur. Quo facto discrimine solum in priores

¹⁾ Cf. Gercke. mus. Rhen. 41 p. 291.

²⁾ Quod Wrobelii editio, qua Gercke usus est, mihi praesto non fuit, numeros edit. Mull. (fragm. ph. gr. II) sequor.

duas substantias summa providentia cadit; quod Gerckeo teste (l. l.) Neoplatonicorum est dogma. Itaque alia via progressi idem, quod Gerckeo quoque placuit, demonstravimus Timaei commentarium non fuisse nostri libelli fontem ac nostro Marte contendimus puriorem primarii fontis doctrinam servatam esse a Pseudoplutarcho. Quod quam vere sit dictum, infra docebunt loci Aristotelicum colorem prae se ferentes, quos Gercke nimium neglexit.

Quod denique ad Nemesium attinet, satis dilucide apparet, eum neque a Pseudoplutarcho Chalcidivoe exscriptum esse neque alterutrius librum ob oculos habuisse. Nihil igitur habeo, quod Gerckei disputationi addam.

Difficilior est quaestio, unde trium librorum fluxerint praecepta. Mihi quidem Gercke non persuasit haec omnia ex uno eodemque exemplari Platonico, quod secundo p. Chr. n. saeculo scriptum esset, esse sumpta. Concedo Nemesio et Chalcidio fontes praesto fuisse, in quibus iam Platonica cum Stoicis artius coaluissent¹⁾; sed mihi prior est opinio a Pseudoplutarcho vetustiores quosdam fontes usurpatos esse, unde Nemesii et Chalcidii doctrina, quae maiorem nec forte fortuna natam similitudinem cum illius verbis prae se ferat, per secundarios fontes manaverit. Nam in libelli fontibus indagandis equidem a Gerckio, qui quamvis caute processerit, tamen imprimis in priore de Chrysippo commentatione Stoicis nimium tribuere mihi videtur, ita dissentio, ut in solis capp. 4—5 magis continua Stoicorum vestigia agnoscam atque libelli doctrinam ex tribus sive Platoniorum sive Stoicorum sive Peripateticorum commentariis haustam esse arbitrer.

Priora tria capita, quae definitionibus ex Platone sumptis referta sunt, quominus ex Academica radice crevisse censeamus, meo quidem iudicio nil obstat. Concedo scilicet Gerckeo simillimas fati definitiones, atque initio operis proferuntur, a Chrysippo quoque frgg. 33, 41—49 adhibitae esse. Sed cum in illis capitibus ne umbra quidem Stoicae terminorum q. d. rationis appareat, cur easdem a Platonice abiudicemus, nulla est causa. Nonne contra simillimum est veri iam Platonis discipulos de fato disserentes magistri verba ad suam rem comprobendam attulisse et interpretatos esse? Quid?

---

¹⁾ Inspersa sunt ei narrationi Chalcidii, quae respondet illis tribus de fat. libri capitibus, indicia Stoicae doctrinae. Sicuti c. 142 exeunte Chrysippi de fato doctrina laudatur, Cleanthis improbat. Accedunt alia in proximis capitibus. Stoicam fortasse mentem spirant verba, quibus c. 152 ex Platonis Phaedro p. 248^c concluditur: Socratis animam perseverare ad alterius circuitus tempus incolumem. (Cf. Zeller III 1³ p. 202). Quin etiam Chrysippi, ni fallor, argutiis admissis dira fati necessitas cum Lai liberi arbitrii potestate coniungitur. (Cf. fragm. Chrys. 94. 95). Nolim tamen opineris exstare puram Stoicorum doctrinam, quandoquidem c. 152 Philonis Iudaei more scripturae sacrae praeceptum quoddam cum Graecorum philosophorum doctrina commixtum est.

si disputasse de fato Academicos evincitur? Xenocratem saltem scripsisse peculiarem *περὶ εἰσαγωγῆς* librum Laertius Diogenes IV, 2, 11 testatur. Age porro non poteris in ea re Gerckeo assentiri, quod arbitratur illo capituli 3 loco, qui ex Platonis Timaeo affertur, solam posse Stoicorum rationem *τὴν ἀποκατάστασιν* docentium exponi. Nam cum longos temporum circuitus, quibus peractis omnia revolverentur et reverterentur, praeter Heraclitum iam Pythagorei docuerint¹⁾ similiaque etiam Aristoteli placuerint (*meteorol.* I, 14 p. 352a 29 sqq.²⁾), non multum abest suspicio, quin imprimis Academici pythagorissantes ex laudato Timaei loco eandem doctrinam extricaverint et cum sua de fato doctrina coniunxerint. His Gercke argumentis labefactis nulla inveniuntur Stoicis propria. Immo gravissimum Academicae doctrinae indicium ex trium Parcarum mentione repetere mihi videor. Iam Plato his atris sororibus locum non spernendum in ordine rerum assignavit de republ. X p. 617^c, cum Lachesin praeteritas, Clotho praesentes, Atropen futuras res praenuntiantes induxit. Tria harum dearum nomina apud Xenocratem Platonis discipulum recurrunt praecipue tripartitionem quandam in deliciis habentem³⁾. Nam tres esse cognitionis et perceptionis naturas docuit philosophus Academicus ap. Sext. Emp. adv. math. VII 147—149: unam sensibilem, alteram intellegibilem, tertiam opinabilem, quas a tribus Parcibus, ab Atropen intellegibiles res, a Clothone sensibiles, a Lachesi opinabiles gubernari autumavit. Nec tamen opinor mero casu accidit, ut eadem Parcarum nomina ad triplicem distributionem mundi explanandam in eis Plutarchi narrationibus adhibeantur⁴⁾, in quibus Xenocrateam scientiam latere suo loco iam suspicatus sumus. Nec minoris momenti est, quod Plutarchus de mundo in tres partes diviso agens in quaest. conv. IX, 14, 4 haud dubie talem doctrinam Academicam ante oculos habuit, qualem libelli de fato auctor c. 2 in suum usum convertit. Hoc quo iure contendam, discas ex horum locorum comparatione:

<p>quaest. conv.: τοῦ κόσμου τοιχῆ πάντα νενημημένον, πρώτην μὲν εἶναι τὴν τῶν ἀπλανῶν μερίδα, δευτέ- ραν δὲ τὴν τῶν πλανωμένων, ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν ἐπὶ σελήνης. . . ἐκάστης γύλακα Μοῦσαν εἶναι, τῆς μὲν πρώ- της ἐπάτην, τῆς δ' ἐσχάτης νεάτην, μέσῃ δὲ τὴν μεταξὺ συνέχουσαν ἅμα καὶ συνεπιστρέφουσαν, ὡς ἀνωστὴν ἔστι, τὰ θνητὰ τοῖς θεοῖς καὶ τὰ περι-</p>	<p>de fato: ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ τοιχῆ διανεμηθεῖσα εἰς τε τὴν ἀπλανῆ μοῖραν καὶ εἰς τὴν πλανᾶσθαι νομιζο- μένην καὶ τρίτην εἰς τὴν ὑπουράνιον τὴν περὶ γῆν ἕπαρχουσαν, ὣν ἡ μὲν ἀνωτάτω Κλώθω προσαγορεύεται, ἡ δὲ μετ' αὐτὴν Ἄτροπος, ἡ κατωτάτω δ' αὖ Λάχεσις, δεχομένη μὲν τὰς οὐρανίας τῶν ἀδελφῶν ἐνεργείας, συμ- πλέκουσα δὲ καὶ διαδιδοῦσα ταύτας</p>
---	--

¹⁾ Cf. Zeller III 1³ p. 155¹ I⁴ p. 411. Quod Gercke ipse concessit (mus. Rhen. 41 p. 291).

²⁾ Cf. Siebeck. 'Untersuch. z. Phil. d. Griech.'² p. 207. 250 sqq.

³⁾ Cf. Krische, 'Forsch.' I p. 324; Diels, act. acad. litt. Berol. 1883 p. 479 ('Üb. d. exoter. Red. d. Aristot.').

⁴⁾ Cf. de fac. 30 p. 945^c; de daem. Socr. 22 p. 591^b.

<p>γεια τοῖς οὐρανίοις. Ὡς καὶ Πλάτων ἤνέξατο τοῖς τῶν Μοιρῶν ὀνόμασι, τὴν μὲν Ἄτροπον, τὴν δὲ Λάχεσιν, τὴν δὲ Κλωθῶ προσαγορεύσας·</p>	<p>εἰς τὰ ὑπ' αὐτῆς τεταγμένα τὰ ἐπί- γεια . . . τὰ δὲ καθ' ἕκαστα περὶ τούτων ὁ ἕτερος μῦθος ὁ ἐν τῇ Πολι- τεῖα μετρίως αἰνίττεται.</p>
---	--

His locis examinatis non vana tibi videbitur suspicio illam libelli doctrinam ex Academici cuiusdam scriniis, qui floruerat ante Plutarchum, haustam esse. Hoc contra Gerckeum contendo, qui (mus. Rhen. l. l. p. 279) illum Platonicum, ad quem redirent et Pseudoplutarchus et Chalcidius, ante Traianum fuisse negavit. Quae cum ita sint, Parcarum mentionem maiore cum probabilitatis specie ex vetere Academica quam ex Stoica disciplina in eum libellum de quo agimus manasse persuasum habeo. Quod vero Chrysippus in eandem doctrinam inclinavit, hac re denuo comprobatur, quam artis vinculis Porticus et vetus Academia coniunctae fuerint (cf. supra p. 11⁴).

His peractis accedamus ad ultima nostri libelli capita 9—11 aperte eandem Academicam mentem spirantia. Ibi tripartita inducitur providentia: prima et suprema est cogitatio et voluntas summi dei, qua singulae divinae res optime et pulcherrime ordinatae sint; altera est penes deos secundi ordinis per caelum vagantes, qua mortalium res gubernentur; tertia est providentia et procuratio geniorum, qui terram propius collocati res hominum curent eosque custodiant. Huius disputationis summa unde pendeat, docet testimonium simillimi Nemesii loci (de nat. hom. 44 p. 176 sq.), quo disertis verbis eadem placita ad Platonem referuntur. Potuit profecto hanc doctrinam Academicus aliquis invenire in Timaeo (p. 38 sq.), ubi summus mundi procreator a caelestibus deis discernitur et (p. 40^d) daemones strictim commemorantur. Nec praetermittendum est subditiuae epinomidis scriptorem ad mundanam animam, quam pro illo summo deo substituit, et ad caelestes deos et ad daemones omnem religionem revocasse (cf. epin. p. 984^{cd}). Porro memoriam repraesentatae Stobaei testimonii (ecl. I, 1, 29^b) a nobis iam saepe vexati. Nam nemo non videbit in Chalcedonii verbis τὴν μονάδα . . . ὡς ἄρρενα πατρὸς ἔχουσαν τάξιν, ἐν οὐρανῷ βασιλεύουσαν, ἦντινα προσαγορεύει καὶ Ζῆνα καὶ περιττὸν καὶ νοῦν, ὅστις ἐστὶν αὐτῷ πρῶτος θεός· . . . Θεὸν δ' εἶναι καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας πυρῶδεις Ὀλυμπίους θεούς, καὶ ἑτέρους ἵποσελήνους δαίμονας ἀοράτους quodammodo inesse eandem doctrinam. Certe quidem placita philosophi cuiusdam, qui prorsus pendeat a Platone, in eis libelli capitibus de quibus disputamus inveniri testes sunt non pauci ipsius Platonis loci, quibus illa providentiae tripartitio confirmatur. Nec tamen fieri potuisse infitiabimur, ut his genuinis Academicorum praeceptis alienae sapientiae frustula immiscerentur. Veluti Zeller (III 2³ p. 180²) discrimini, quod inter πρόνοιαν, εἰμαρμένην, φύσιν intercedere c. 9 statuitur, Cleanthis doctrinam subesse coniecit et Gercke (l. l. p. 281) ad eundem subdifficilem locum interpretandum decretum quoddam Posidonii adhibuit. Sed semper tenendum est nos ignorare, num forte iam in veteris Academiae libris temporum invidia

nobis ereptis similia decreta multum valuerint. Quid? quod cap. 11 aperte eorum Stoicorum doctrina, qui censebant omnia fato fieri, impugnatur? Gercke scilicet l. l. p. 288, ne de sua sententia demoveatur, suspicatur, illam Stoicorum oppugnationem manasse ex recentioris Porticus studio severa vetustiorum dogmata leniendi et mutandi.

Vertamus nunc ad Stoicorum certiora vestigia, quae in cap. 4 inesse negari nequit. Ante Gerckeum iam Zeller (III 1^s p. 164²) intellexit pleraque τῶν πολλῶν ζητημάτων φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν καὶ διαλεκτικῶν, qualia cap. 3 attinguntur et sequentibus capitibus solvuntur, a Stoicis tractata esse. Et Chrysippus quidem distinxit inter εἰμαρμένα et συνεμαρμένα, de quibus cap. 4 agitur (fragm. Chrys. 115—118. cf. Zeller III 1 p. 168). Quin etiam fati definitio, quae eodem capite exeunte exhibetur, cum Chrysippea bene concinit (cf. fragm. Chrys. 41—44, 46, 50).

Quod ad cap. 5 attinet, ne hoc quidem discrepat a Stoicorum sophismatis. Nam ibi docetur non omnia fato fieri, sed omnia fato contineri (cf. Cic. de fat. 12, 28 sq.; Zeller III 1^s p. 167 sqq.). Simile decretum cap. 6 exstare Gercke haud inscite admonuit (cf. Chrysipp. p. 696). Hactenus de opusculi Stoicis vestigiis.

Agmen locorum quos excerptos esse putamus claudant frustula ex Peripateticis scriniis direpta. Nam capitibus 6—8 colorem Aristotelicum impressum esse nemo, qui aliquantisper in huius philosophi scribendi genus se insinuaverat, adhuc negavit. Ut gravissima attingam, quis non perspiciet ea scaterere notissimis Aristotelis formulis, quales sunt: τὸ ἐφ' ἡμῶν, τὸ δυνατόν, τὸ ἐνδεχόμενον, ἡ δύναμις, ἡ οὐσία, ἡ ὕλη, τὸ ἀνικείμενον, ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐπ' ἔλαττον, ἐπ' ἴσης? Praeterea verba p. 570^e, quae paene ad verbum a Nemesio (l. l. 34 p. 136) repetuntur, in memoriam revocant Aristotelis de materia et forma doctrinam. Quid? apertiora summi philosophi vestigia nonne accuratius intuenti ubique obviam fiunt? Ne multus sim in re simplici, haec frustula sive cum sensu verborum Stagiritae sive cum ipsis verbis congruentia comparabo.

de fato 6: τὸ γινόμενον ἅπαν καὶ ἡ γένεσις αὐτῆ οὐ δίχα δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις οὐκ ἄνευ οὐσίας. Οἷον ἀνθρώπου εἴτε γένεσις εἴτε γενητὸν οὐκ ἄνευ δυνάμεως· αὐτῆ δὲ περὶ ἀνθρώπου, οὐσία δὲ ὁ ἀνθρώπος. Ἀπὸ δὲ τῆς δυνάμεως μεταξὺ οὐσης ἢ μὲν οὐσία δυνάμενον, ἢ δὲ γένεσις καὶ τὸ γινόμενον ἄμφω δυνατά. . . .

Τῶν δὲ δυνατῶν τὰ μὲν οὐκ ἂν κωλυθεῖν ποτέ, ὥσπερ τὰ κατ' οὐρανὸν ἀνατολαὶ καὶ δύσεις καὶ τὰ τούτοις

Aristot. metaph. VIII p. 1049 b 24 sq.: ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος γίγνεται τὸ ἐνεργεῖα ὄν ἐπὶ ἐνεργεῖα ὄντος, οἷον ἀνθρώπος ἐξ ἀνθρώπου . . . .
Εἴρηται δ' ἐν τοῖς περὶ τῆς οὐσίας λόγοις, ὅτι ἅπαν τὸ γινόμενον γίγνεται ἐκ τινός τι καὶ ὑπάρτινος, καὶ τοῦτο τῷ εἶδει τὸ αὐτό.

eth. Nicom. III 5 p. 1112 a 21 sq.: Περὶ δὲ τῶν αἰθίων οὐδεὶς βουλεύεται, οἷον περὶ τοῦ κόσμου ἢ

παραπλήσια· τὰ δὲ οἷά τε κωλυθῆναι ἔστιν, ὡς πολλὰ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων, πολλὰ δὲ καὶ τῶν μεταρσίων. Τὰ μὲν οὖν πρότερα ὡς ἐξ ἀνάγκης γινόμενα ἀναγκαῖα προσαγορεύεται· ἃ δὲ πρὸς τοῦναντίον ἐπιδέχεται ἐνδεχόμενα. Ἀφορίζοιτο δ' ἂν καὶ ταῦτα· τὸ μὲν ἀναγκαῖον δυνατὸν τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατον· τὸ δὲ ἐνδεχόμενον δυνατὸν, οὗ καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατὸν. Τὸ μὲν γὰρ καταδῦναι τὸν ἥλιον ἀναγκαῖόν τε ἅμα καὶ δυνατὸν· ἀντίκειται ἀδύνατον τὸ μὴ καταδῦναι· τὸ δὲ καταδύντος ἡλίου ὄμβρον γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι ἀμφοτέρωθεν δυνατὰ καὶ ἐνδεχόμενα. Πάλιν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνδεχομένου, τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δὲ ὡς ἐπ' ἔλαττον, τὸ δὲ ὡς ἐπίσης, καὶ ὁπότερον ἔτυχε· τοῦτο μὲν φανερόν ὡς αὐτὸ αὐτῷ ἀντιτίθεται· τὸ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐπ' ἔλαττον ἀλλήλοις· καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῇ φύσει τὸ πλείστον, ἐφ' ἡμῖν τε τὸ ἐπίσης. Τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ κύμα καῦμα ἢ ψῦχος, ὧν τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' ὡς ἐπ' ἔλαττον, τῇ φύσει ἀμφοῦ ὑποτέτακται· τὸ δὲ περιπατεῖν καὶ μὴ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὧν ἑκάτερον ἐπὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ὀρμῇ ὑποτέτακται, ὃ δὴ ἐφ' ἡμῖν καὶ κατὰ προαίρεσιν λέγεται. Γενικώτερον δὲ μᾶλλον τὸ ἐφ' ἡμῖν· δύο γὰρ εἶδη τὸ τ' ἐκ πάθους καὶ θυμοῦ ἢ ἐπιθυμίας τὸ τ' ἐξ ἐπιλογισμοῦ ἢ διανοίας, ὅπερ ἤδη κατὰ προαίρεσιν τις εἶποι.

In his rebus investigandis felix inventum me docuit maiorem partem cap. 7 ex Aristotelis physic. libro II consutam esse.

de fato 7. Περὶ δὲ τῆς τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου, καὶ εἴ τι παρὰ ταῦτα θεωρεῖται, νῦν ἡμῖν λεκτέον. Αἴτιον μὲν δὴ ἡ τύχη. Τῶν δ' αἰτίων τὰ μὲν καθ' αὐτὰ τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός· οἷον, οἰκίας ἢ νεὸς καθ' αὐτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικόν καὶ τὸ ναυπηγικόν· κατὰ

τῆς διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, αἰεὶ δὲ κατὰ ταῦτα γιγνομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης εἴτε καὶ φύσει ἢ διὰ τινα αἰτίαν ἄλλην, οἷον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοιτε ἄλλως, οἷον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυροῦ εὐρέσεως.

metaph. X, 8 p. 1064 b 30 sqq.:
 "Ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενον ἔστιν εἶναι τοῦ συμβεβηκός ἐπιστήμην, φανερόν ἔσται πειραθεῖσιν ἰδεῖν τί ποτ' ἔστι τὸ συμβεβηκός. Πᾶν δὴ φαμεν εἶναι τὸ μὲν αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης . . . , τὸ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐτ' αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπως ἔτυχε· οἷον ἐπὶ κυνὶ γένουιτ' ἂν ψῦχος, ἀλλὰ τοῦτ' οὐθ' ὡς αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται, συμβαίη δὲ ποτ' ἂν. (cf. phys. II, 8 p. 199 a 1 sqq.).

eth. ad Nicom. III 4 p. 1111 b 29 sq.: ὅλως γὰρ εἰσικεν ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι.

ibid. p. 1112a 15 sq. ἡ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας.

phys. II. 4. p. 195^b 31:
 Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων κτλ.

ibid. 5. p. 196^b 21 sqq.:
 Ἔστι δ' ἐνεκά του ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂνπραχθεῖη καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. Τὰ δὴ τοιαῦτα, ὅταν κατὰ συμβεβηκός γένηται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι· ὥσπερ

